

Klíčové elementy bieloruskej národnej identity¹

Key elements of Belarusian national identity

Ján Fiľakovský, Vladimír Baar

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita, Chittussiho 10,
710 00 Slezská Ostrava
Email: jan.filakovsky@osu.cz, vladimir.baar@osu.cz

Abstract

The objective of the article is to identify and analyse the main movements that shaped the national identity of the modern Belarus. When Belarus acquired sovereignty in 1991, two movements have started to influence the Belarusian society. One of them, a so-called “nationalist” movement, was present between 1991 and 1994. The second one, a so-called “official” movement, which draws its ideology from the Soviet past, gained in importance when Alexander Lukashenko entered his presidency in July 1994. Informed by the theory of national identities from Montserrat Guibernau, which describes five underlying dimensions of national identity, i. e. psychological, historical, territorial, cultural, and political dimension, we seek to understand the two movements against the background of these dimensions. This is a crucial task for reflecting on the “third” movement, which emerges after the controversial presidential elections in 2010, and which tries to combine the ideological roots of both previous movements, thus satisfying both the supporters of the governmental regime as well as the opposition. The analysed components that form the Belarusian national identity include the question of national language, religion, territory and state boundaries, domestic policy and foreign affairs, national symbols, history, historical memory, and heroic myths.

Keywords

national identity, Belarus, nation-building, Alexander Lukashenko, identity politics

Klíčové slová

národná identita, Bielorusko, budovanie národa, Alexander Lukašenko, identitárna politika

Úvod a metodika práce

Bielorusko je vnútrozemskou krajinou nachádzajúcou sa vo východnej časti Európy medzi Európskou úniou a Ruskom. Práve jeho geografická poloha spôsobuje ťažkosti v jednoduchom zaradení krajiny do geopolitického kontextu regiónu. z náboženského hľadiska tu prevažujú ortodoxní veriaci, avšak s početnou katolíckou a evanjelickou

---

¹ Článok bol vytvorený s podporou grantového projektu: *Nacionalismus a jeho dopady na etnické menšiny v postkomunistickém prostoru* s registračným číslom SGS15/Přf/18.

menšinou². Najpoužívanejším jazykom je ruština, a až potom bieloruština. Rôzne paradoxy identity boli spôsobené historickým vývojom, kde Bielorusko bolo dôležitou časťou Kyjevskej Rusi, neskôr súčasťou Litovského veľkokniežatstva, ktoré sa spojilo s Poľskom a nakoniec vpadlo do područia Ruského impéria resp. neskôr Sovietskeho zväzu. Všetky tieto historické atribúty formovali (a formujú) bieloruskú identitu, ktorá sa po rozpade Sovietskeho zväzu (podobne ako aj u ostatných postsovietskych krajín) ocitla v kríze. Kto sú teda Bielorusi? Existuje bieloruská národná identita? Aké sú jej hlavné rysy a atribúty? Tieto otázky sa stávajú čoraz závažnejšími aj s ohľadom na pretrvávajúcu Ukrajinskú krízu, kde takisto za jeden z dôležitých spúšťačov považujeme krízu národnej identity. V prvej časti štúdie sa zameriame na teoretické ukotvenie národnej identity. Pracujeme s teóriou národných identít od Monserrat Guibernau, ktorá pre existenciu národa, resp. jeho identity vymedzila päť dimenzií – politickú, historickú, kultúrnu, psychologickú a teritoriálnu. Ak naplní národ tieto dimenzie, potom môže právom hovoriť o existencii svojej národnej identity. Týchto päť dimenzií sa v empirickej časti snažíme aplikovať na prípad Bieloruska.

Hlavným cieľom štúdie je pomocou popredných teórií o národnej identite zistiť, aké hlavné smery prevládajú v súčasnej bieloruskej spoločnosti. Prioritne sa zameriame na oficiálne vládne výklady a na opozičné výklady bieloruskej národnej identity. Sledujeme pritom obdobie od nástupu Alexandra Lukašenka k moci až po rok 2017. Považujeme pritom za dôležité urobiť aspoň krátky náčrt historického vývoja na dnešnom bieloruskom území. Snažíme sa mapovať iba najdôležitejšie udalosti, ktoré mali (a majú) vplyv na súčasný stav v Bielorusku.

Z metodologického hľadiska na základe Lijphardtovej typológie sa jedná o interpretatívnu prípadovú štúdiu, ktorá využíva teóriu (v tomto prípade Guibernaovej teóriu o dimenziách národnej identity) predstavujúcu myšlienkový rámec pre vysvetlenie určitého prípadu – bieloruskej národnej identity. Hodnota interpretatívnej štúdie spočíva najmä v priblížení a vysvetlení určitého procesu, pričom jej význam je najmä vzdelávací a akademický.³ Napriek tomu, že pracujeme aj so štatistickými údajmi, skôr ako o kvantitatívnu, ide o kvalitatívnu štúdiu. Dôležitým vodidlom k naplneniu cieľa bolo pomocou strednodobého pobytu zúčastnené pozorovanie priamo v Bielorusku, či rozhovory uskutočnené autormi s bieloruskými akademikmi, členmi nevládných organizácií ako aj zástupcami občianskej spoločnosti. Ďalšie informácie sme doplnili počas strednodobého pobytu na kanadských univerzitách – University of Toronto a University of Alberta, kde sme

² Nachádzajú sa tu dokonca aj moslimské menšiny ako relikty bieloruských Tatárov a v minulosti tu pôsobila výrazná židovská komunita.

³ ŽENKA, Jan, KOFROŇ, Jan. *Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2012. ISBN 978-80-7464148-0.

uskutočnili rozhovory s poprednými akademikmi v odbore bieloruských štúdií. Väčšina osôb, s ktorými sme uskutočnili interview sú štátnymi zamestnancami a pri rozhovoroch nám poskytli aj informácie, ktoré sa stavajú kriticky k bieloruskej krajine a vláde. z toho dôvodu zachováваме anonymitu dopytovaných osôb. Súčasťou práce bola aj analýza sekundárnych zdrojov prevažne anglosaskej, ale aj bieloruskej proveniencie.

Základná terminológia a teoretické vymedzenie národnej identity

Termín národná identita je pomerne mladý a nahradil staršie termíny národný charakter, alebo národné povedomie, ktoré sa široko používali v osemnástom, devätnástom a počiatkom dvadsiateho storočia. Záujem o štúdium národnej identity je súčasťou širšieho trendu súčasného individualizmu a reflektuje úzkosť a odcudzenosť mnohých ľudí v dnešnom fragmentovanom svete.⁴ Národná identita je kultúrnou normou, ktorá reflektuje emocionálnu, alebo citovú orientáciu jednotlivca k jeho národu, alebo národnému politickému systému. Pocit náklonnosti, angažovanosti, ale aj odmietnutia sa považujú za prejavy identity. Musíme pritom rozlišovať medzi etnickou a národnou identitou, kde etnická identita odkazuje na pocity lojálnosti a oddanosti k určitej etnickej skupine, zatiaľ čo k národnej je pridaná ešte lojalita k inštitúciám štátnosti, ktoré sú zvyčajne zodpovedné za vznik a udržiavanie národnej identity.⁵

Termín národná identita býva často nesprávne zamieňaný za termíny nacionalizmus, alebo patriotizmus. Nacionalizmus pritom znamená silnú pripútanosť k vlastnej krajine a pocit nadradenosti vlastnej krajiny nad ostatnými. Patriotizmus znamená oddanosť a podporu jednotlivca svojej krajine.⁶ Vo vedeckom diskurze prevládajú v nazeraní na národnú identitu najmä tri pohľady. Prvé dva boli spočiatku súčasťou debát o etnicite – *esencializmus* a *konštruktivizmus*. Postupne sa k nim pridal aj tretí diskurz o *občianskej identite*. *Esencializmus*, alebo aj *primordializmus* je jedným zo základných pohľadov, kde je národná identita vnímaná ako fixná, založená na pôvode, spoločnom jazyku, histórii, etnicite, či videní sveta⁷. Protiváhou esencializmu je *konštruktivizmus*, alebo aj *postmodernizmus*,

⁴ SMITH, Anthony. *Nationalism. Theory, Ideology, History. Second Edition*. Cambridge: Polity Press, 2010. ISBN 978-0-7456-5127-9.

⁵ TSYGANKOV, Andrei. *Pathways after Empire. National Identity and Foreign Economic Policy in the Post-Soviet World*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 2001. ISBN 978-0-7425-1672-4.

⁶ VERDUGO, Richard, MILNE, Andrew. *National Identity. Theory and Research*. Charlotte: Information Age Publishing, 2016. ISBN 978-1-68123-523-3.

⁷ Za najvýznamnejšieho predstaviteľa sa považuje Clifford Geertz s prácou *The Interpretation of Cultures* (1973).

ktorý naopak predpokladá, že národy sú výplodom nacionalizmu a národná identita je umelo vytváraná národmi pre dosiahnutie vlastných cieľov^{8,9}. Podľa nich je identita imaginárny konštrukt. Imaginárny v dôsledku toho, že jednotlivci v rámci mnohopočetného národa na seba nedokážu vzájomne priamo pôsobiť. Preto sú aspoň umelo vytvárané spoločné symboly, rituály, alebo slávnosti, ktoré majú vytvárať určitý druh spolupatričnosti, alebo identity.¹⁰ Kdesi medzi týmito dvoma ideovými svetmi sa pohybuje jeden z najvýznamnejších predstaviteľov štúdií o nacionalizme a národnej identite Anthony D. Smith,¹¹ o ktorého práce sa opierame aj v tejto štúdií. Ako posledný koncept ešte spomenieme *občiansku identitu (civic identity)*, ktorá je formou identity kde príslušnosť ku geopolitickej entite nie je obmedzovaná etnickou, alebo kultúrnou príslušnosťou. Namiesto toho je založená na súbore zdieľaných hodnôt, práv a povinností voči krajine, alebo politickej jednotke.¹²

Existuje tiež množstvo faktorov, alebo dimenzií, ktoré sú základnými stavebnými kameňmi národnej identity. Montserrat Guibernau v práci *The Identity of Nations* (2013) vyčleňuje päť takýchto základných dimenzií, pričom národnú identitu vníma ako jav, ktorý zahŕňa určitú spoločnú politickú víziu, históriu, teritórium, určitý druh patriotizmu a občianskej spolupatričnosti, a taktiež spoločné hodnoty a tradície. Ďalej tvrdí, že národ by mal mať v dostatočnej miere spoločnú kultúru, spoločnú ideológiu, ale tiež súbor spoločných pochopení, túžob, citov a myšlienok, ktoré sa viažu k tomuto obyvateľstvu vo vzťahu k vlasti.¹³

Ako už bolo spomenuté v úvode, v národnej identite vyčleňuje päť základných dimenzií, ktoré ju charakterizujú – psychologická, kultúrna, historická, teritoriálna a politická dimenzia.

1. *Psychologická dimenzia* národnej identity vyplýva zo spoločného vedomia utvárajúcej sa skupiny založenej na pocitovej blízkosti spájajúcej túto skupinu v jeden národ. Táto blízkosť môže zostať skrytá u národa dlhé roky, ale prejavíť sa môže takmer v okamihu, keď je národ konfrontovaný s nejakým externým, alebo interným nepriateľom, ktorý môže

⁸ Za najvýznamnejších predstaviteľov sa považujú (a v našom prostredí vyšlo): Ernest Gellner s prácou *Národy a nacionalizmus* (1993), Eric Hobsbawm – *Národy a nacionalizmus od roku 1780: program, mýtus, realita* (2000), alebo Benedict Anderson – *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu* (2008).

⁹ GELLNER, Ernest. *Nations and Nationalism. Second Edition*. New York: Cornell University Press, 2008. ISBN 978-0-8014-9263-1

¹⁰ ANDERSON, Benedict. *Představy společenství – Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8.

¹¹ Medzi najvýznamnejšie práce patria: *The Ethnic Origins of Nations* (1986), *National Identity* (1991), *The Nation in History* (2000).

¹² VERDUGO, Richard, MILNE, Andrew, 2016.

¹³ GUIBERNAU, Montserrat. *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press, 2013. ISBN 978-07456-2662-8.

byť skutočný, alebo potenciálny, ale takisto sa môže prejavíť ak národ cíti, že jeho prosperita, tradície, kultúra, medzinárodné postavenie, alebo zvrchovanosť sa cítia byť ohrozené.¹⁴

Túto dimenziu podporujú aj národné inštitúcie, ktoré pri príležitostiach národných osláv honorujú tých, ktorí bránili a podporovali svoj národ na medzinárodnom poli. Spomienkové akcie na heroické vojnové udalosti, odovzdávanie medailí a špeciálne recepcie organizované politickou vrchnosťou majú posilňujúci efekt na prehĺbenie národného povedomia a národnej identity tej, ktorej krajiny¹⁵.

Existuje hneď niekoľko teoretických modelov budovania národnej identity, ktoré by sa dali použiť v súvislosti s utváraním identity v postsovietskych krajinách. V akademickom spracovaní dostala širokú pozornosť najmä postkoloniálna teória, ktorá bola testovaná v súvislosti s krajinami bývalého Sovietskeho zväzu z viacerých uhlov pohľadu¹⁶. Takmer u každého národa do popredia vystupoval jeden znak, na základe ktorého odvodzovali svoju identitu. Všeobecne sa debaty sústreďovali najmä na boj proti sovietskemu dedičstvu, a národnému útlaku, či návratu k historickým koreňom.¹⁷

2. *Kultúrna dimenzia* je rozpracovaná pri rôznych definíciách národných identít asi najobširnejšie. Zhrňujúcu definíciu uvádza Ernest Gellner. Podľa neho sú hodnoty, viera, zvyky, konvencie, jazyk a obyčaje postupne odovzdávané novým členom, ktorí postupne nadobúdajú kultúru určitého národa. Proces identifikácie s určitou špecifickou kultúrou zahŕňa silnú emocionálnu investíciu, ktorá podporuje solidárne väzby medzi členmi daného spoločenstva, a ktorí jeden druhého uznávajú za príslušníka národa^{18 19}.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Viac o vzťahu psychologickej dimenzie a národnej identity napr.: KELMAN, Herbert. Nationalism, patriotism, and national identity: Socio-psychological dimensions. In: BAR-TAL, Daniel, STAUB, Ervin (eds.). *Patriotism in the Lives of Individuals and Nations*. Chicago: Nelson-Hall Publishers, 1997, s. 165–189. ISBN 978-0-8304-1410-9, SINDIC, Denis. Psychological Citizenship and National Identity, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 202–214., alebo GILLIS, John. *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press, 1994. ISBN 978-0-691-02925-2.

¹⁶ Pozri: SPIVAK, Gayatri, CONDEE, Nancy, RAM, Harsha, CHERNETSKY, Vitaly. Are We Postcolonial? Post Soviet Space. *PMLA*, 2006, roč. 121, č. 3, s. 828–836. ISSN 0030-8129. MOORE, David Chioni. Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique. *PMLA*, 2001, roč. 116, č. 1, s. 111–128. ISSN 0030-8129. TLOSTANOVA, Madina. Postsocialist ≠ postcolonial? On post-Soviet imaginary and global coloniality. *Journal of Postcolonial Writing*. 2012, roč. 48, č. 2, s. 130–142. ISSN 1744-9863.

¹⁷ TITARENKO, Larissa. Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies*, 2011, roč. 13, č. 1, s. 11–21. ISSN 0020-8817.

¹⁸ Viac o vzťahu kultúry a jej jednotlivých elementov (jazyk, náboženstvo, zvyky...) k národnej identite napr.: LAITIN, Daniel. Culture and National Identity: 'The East' and European Integration, *West European Politics*, 2002, roč. 25, č. 2, s. 55–80. ISSN 1743-9655., HOBSBAWM, Eric. Language, Culture, and National Identity, *Social Research*, roč. 63, č. 4, s. 1065–1080. ISSN 0037-783X., MYHILL, John. *Language, Religion, and National Identity in Europe and the Middle East*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006. ISBN 978-90-272-2711-9.

¹⁹ GELLNER, Ernest. *Nations and Nationalism*. Second Edition. New York: Cornell University Press, 2008. ISBN 978-0-8014-9263-1.

Je neodškriepiteľným faktom, že práve jazyk je neoddeliteľná súčasť národnej identity. Podľa Benedicta Andersona je práve príchod tlačeného jazyka hlavným spúšťačom rozvoja národného povedomia. Až cez tlačené slovo si ľudia začali uvedomovať svoje členstvo k národnej komunite, ktorá bola vnímaná cez kolektívnu identitu, kde jej limity nemohli byť jednotlivcom dovedty spoľahlivo na základe osobnej skúsenosti rozpoznané.²⁰ Zvlášť na kolonizovaných územiach bola cesta k používaniu národného jazyka (teda základného emancipačného atribútu) nepriepustná. V koloniálnych častiach sa masovo zavádzal hlavný jazyk ríše, teda *lingua franca* – univerzálny jazyk, ktorým by sa dorozumela väčšina obyvateľov ríše. V súvislosti s Bieloruskom hovoríme o rusifikácii, u ktorej Edward C. Thaden identifikoval tri línie, v ktorých sa prejavovala: 1. ako neplánovaná rusifikácia, ktorá sa vzťahovala k dobrovoľnému prijatiu ruského jazyka a kultúry u neruského obyvateľstva, 2. administratívna rusifikácia, ktorá sa prejavovala vo zvýšenej centralizácii vládnej byrokracie, a s tým spojeným úradným používaním ruštiny, 3. kultúrna rusifikácia, teda zámerná politika asimilovania neruského obyvateľstva.²¹

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa centrálné riadená rusifikácia obyvateľstva vzápätí zmenila na presadzovanie národných jazykov jednotlivých štátov. Ani tento proces sa však nezaobišiel bez problémov a Aneta Pavlenko (2009) tu vyčleňuje štyri hlavné faktory v problémovej implementácii národných jazykov: 1. väčšinová populácia hovoriaca iba ruským jazykom, 2. silná rusifikácia titulárneho národa, 3. multietnická populácia zvyknutá používať ruštinu ako *lingua franca* v medzietnickej komunikácii, 4. funkčná obmedzenosť niektorých titulárnych jazykov.²² Podobné problémy nastali aj v Bielorusku. Bližšie ich však popíšeme v empirickej časti.

Podobne ako jazyk, hrá dôležitú úlohu v národnej identite aj náboženstvo. Individuálny stupeň náboženskej praxe a sila náboženských názorov, v jednotlivých krajinách má dôsledky pre všetky dimenzie národnej identity. Náboženstvo hrá kľúčovú úlohu v postoji voči kultúrno-etnickej dimenzii. Silné kultúrno-etnické identifikátory vidia náboženstvo ako prostriedok zabezpečenia kultúrnej homogenity a ako jeden z kľúčových prvkov, ktoré odlišujú členov určitej skupiny ľudí od ich nečlenov. Náboženstvo tak môžeme považovať za jeden zo základných pilierov, ktorý napomáha udržiavať etnickú, ale aj národnú identitu.²³

²⁰ JOSEPH, John E. *Language and Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. ISBN 978-0-7486-2453-9.

²¹ WEEKS, Theodore R. *Russification/Sovietization*. [online], [cit. 2017-01-12]. Dostupné na internete: <http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/russification-sovietization#Conceptsanddefinitions>

²² PAVLENKO, Anita. Language conflict in post-Soviet linguistic landscapes. *Journal of Slavic Linguistics* 2009, roč. 17, č. 1–2. s. 247–274. ISSN 1543-0391.

²³ HAMMOND, Phillip E., WARNER, Kee. Religion and Ethnicity in Late–Twentieth–Century. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1993. roč. 527, (Máj, 1993), s. 55–66. ISSN 1552-3349.

3. *Historická dimenzia* nám podľa Guibernau potvrdzuje, že neexistuje žiadne pravidlo o tom, ako ďaleko do minulosti musia mať príslušníci daného národa pôvod, alebo korene svojho spoločenstva. Aj keď najbezpečnejším faktorom legitimizácie národa je jeho existencia v dlhovekom, kontinuálnom, vlastnom štátnom zriadení, môžeme nájsť na svete národy, ktorých historická tradícia nie je až taká dlhá, alebo ktorých existencia sa nachádzala v rôznych iných štátoch. Jaroslav Krejčí vymedzuje štyri typy národov s tradíciou štátnosti. Za prvé, sú to národy, kde nie je žiadna tradícia štátnosti. Za druhé, národy, ktorých tradícia nesúvisí s dobou štátnosti. Tam zaraďujeme prípady, kedy národy, alebo etnické skupiny zdieľajú politickú históriu aj s inými národmi v jednom štáte. Za tretie, národy, pri ktorých bola ich štátnosť prerušovaná vonkajším nepriateľom na určitú dobu. a za štvrté, tradícia štátnosti národa, ktorá existuje v dlhej, nepretržitej kontinuite.²⁴ z tohto pohľadu môžeme Bielorusko zaradiť do druhej skupiny.²⁵

Časté selektívne používanie histórie poskytuje štátnym príslušníkom s kolektívnou pamäťou naplniť transcendentálne okamihy v živote komunít a v mnohých prípadoch im umožňuje zvýšiť ich sebavedomie a pocit, že práve ich národ bol hýbateľom v zmenách historického vývoja v nadnárodnom, nadštátnom, alebo aj celosvetovom rozmere. Historická dimenzia teda prispieva k výstavbe určitého obrazu národa a predstavuje akýsi základ, na ktorý sa často príslušníci národa odvolávajú²⁶.

4. *Teritoriálna dimenzia* poskytuje náhľad na krajinu, alebo teritórium, ako tradičný a primárny zdroj obživy, a aj dnes domáce produkty a prírodné zdroje majú veľký význam a tvoria kľúčovú zložku v národnom bohatstve. Ak sa pozrieme na krajinu (nie v zmysle krajina = štát), tak nám teritórium dáva úplne iný význam, ak na ňom vidíme konkrétne miesta odohrávania sa pamätných bitiek, alebo udalostí, alebo ak na ňom dokážeme identifikovať konkrétne pamiatky, alebo posvätné miesta, ktoré sa viažu k histórii ich národa.

Mnoho štúdií neprisudzuje teritóriu vo vzťahu k národu toľko dôležitosť, ako je to napríklad ku kultúre, jazyku, či histórii. Avšak musíme si uvedomiť, že už základný koncept delenia identity na „My“ a „Oni“ má priestorový charakter.²⁷

²⁴ KREJČÍ, Jaroslav. Ethnic Problems in Europe. In: GINER, Salvador, ARCHER, Margaret (eds.). *Contemporary Europe: Social Structures and Cultural Patterns*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978. ISBN 978-0-7100-8926-7.

²⁵ BEKUS, Nelly. *Struggle Over Identity: The Official and the Alternative "Belarussianness"*. Budapest: Central European University, 2010. ISBN 978-9639776685.

²⁶ Viac o vzťahu histórie, alebo historickej skúsenosti a národnej identity napr.: UPTON, Anthony. *History and national identity: some Finnish examples*. In: BRANCH, Michael (eds.). *National history and identity, Approaches to the writing of national history in the North-East Baltic region nineteenth and twentieth century*. Helsinki: Finnish Literature Society, 1999., CLARK, J. C. D. National Identity, State Formation and Patriotism: The Role of History in the Public Mind, *History Workshop*, 1990, č. 29, s. 95–102. ISSN 1477-4569.

²⁷ ETHERINGTON, John. *Nationalism, National Identity and Territory. The Case of Catalonia*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003. ISBN 978-8-4688-5683-4.

Geostrategická pozícia štátu má obrovský vplyv na jednotlivé diskurzy o národnej identite takmer v každom štáte. Anssi Paasi ukazuje tento jav na prípade teritória Fínska, ktorého historický vývoj mal vplyv na fínsku národnú identitu. Symbolická konštrukcia rusko-fínskej hranice bola silno ovplyvnená zmenou medzinárodného geopolitického kontextu. Počas Studenej vojny bolo Fínsko vnímané ako nárazníkový štát medzi Východom a Západom. Toto vnímanie sa však teraz zmenilo a Fínsko je teraz plne vnímané ako integrálna súčasť Západu.²⁸

Teritórium tiež stelesňuje dedičstvo, ktoré môžu predať svojim nasledovníkom. Vlastné teritórium je tiež zdrojom krásy a obdivu národa, ktoré ho považuje za svoje. Mení sa tak na konkrétny symbol, ktorý stelesňuje tradície, idey, snahu a názory, ktoré evokujú silný zmysel pre národnú spolupatričnosť²⁹.

5. *Politická dimenzia* národnej identity sa odvodzuje od jej vzťahu k modernému národnému štátu. Národný štát sleduje už od svojich základov kultúrnu a jazykovú homogenizáciu v inak rôznorodom obyvateľstve. To znamená, že vyberá spravidla kultúru a jazyk dominantnej skupiny v rámci svojho územia a snaží sa vytvoriť jednotný národ z rôznych národov, etník, alebo ich častí. Vzdialenosť medzi elitami a masami bola stelesnená zahraničnou víziou niektorých panovníkov, ktorí sa často stotožňovali s myšlienkami máj len veľmi malou formou. Avšak takisto masy, vedomé si svojej národnej identity protestovali proti elitám len pasívnou, alebo málo aktívnou formou³⁰.

Tisícročná existencia Bielorusov

Mnohí bieloruskí historici tvrdia, že Bielorusko je krajinou s tisíc ročnou históriou.³¹ Avšak súčasný názov krajiny a jeho hranice sa sformovali celkom nedávno. Korene bieloruskej histórie siahajú hlboko do 10. storočia, konkrétne do Turovského a Polatského kniežatstva, ktoré neskôr podľahli Kyjevskej Rusi, kde ich dal Vladimír I. pokresťančiť. Pred totálnou

²⁸ PAASI, Anssi. Constructing Territories, Boundaries and Regional Identity. In: FORSBERG, Tuomas (eds.). *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of Former Soviet Empire*. Aldershot: Edward Elgar, 1995. s. 42–61. ISBN 978-1-85278-949-7.

²⁹ Viac o vzťahu národnej identity k teritóriu napr.: HERB, Guntram, KAPLAN, David. *Nested identities. Nationalism, Territory, and Scale*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 1999. ISBN 978-0847684670., PAASI, Anssi. *Territories, Boundaries, and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Chichester: John Wiley & Sons, 1996. ISBN 978-0-471-96119-2, alebo BOURGEOIS, Daniel, BOURGEOIS, Yves. Territory, Institutions and National Identity: The Case of Acadians in Greater Moncton, Canada. *Urban Studies*, roč. 42, č. 7, s. 1123–1138. ISSN 0042-0980.

³⁰ Viac o vzťahu politiky a národnej identity napr.: MACKAY, Eva. *The House of Difference: Cultural politics and national identity in Canada*. New York: Routledge, 1999. ISBN 978-1-134-67603-3, PRIZEL, Ilya. *National Identity and Foreign Policy: Nationalism and Leadership in Poland, Russia, and Ukraine*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. ISBN 978-0-511-58292-9, MILLER, David. *Citizenship and National Identity*. Cambridge: Polity Press, 2013. ISBN 978-0-7456-2394-8.

³¹ ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz. *Ten Centuries of the Belarusian History*. Vilnius: Nasha Buduchynia, 2001.

devastáciou bieloruských území od mongolského vpádu na Kyjevskú Rus v 13. storočí ich zachránila absorpcia do silného Litovského veľkokniežatstva.³² Práve v tomto stredovekom štátnom zriadení sa Slovanom darilo lepšie než kedykoľvek predtým. Slovanskí obyvatelia Litovského veľkokniežatstva sa nazývali Ruténi³³ a boli akýmisi predchodcami dnešných Bielorusov a západných Ukrajincov. V kniežatstve im bolo umožnené vyznávať pravoslávnu vieru a hovoriť ruténskym (starobieloruským) jazykom³⁴. Zrod Lublinskej únie z roku 1569 znamenalo spojenie sa Litovského veľkokniežatstva s Poľským kráľovstvom a vytvorenie rozlohou najväčšieho európskeho nadnárodného štátu, ktoré tak na takmer štyri storočia ovplyvňovalo obyvateľstvo dnešného Bieloruska.³⁵ v tomto období sa bieloruské územie tiež stávalo častým terčom útokov Krymských Tatárov³⁶. Istá odlišnosť od stále sa vzťahujúceho a silnejšieho ruského štátu sa prejavila vo viere koncom 16. storočia v roku 1595, kedy pravoslávni biskupi prerušili svoje vzťahy s konštantínopolským patriarchom a zverili sa pod patronát rímskeho pápeža. Hovoríme o vzniku Uniatskej cirkvi.³⁷

Všetky tieto faktory sú veľmi dôležité pri odvodzovaní rozdielnosti medzi Rusmi a Bielorusmi. Na bieloruské obyvateľstvo vplývala nielen silná katolícka viera, ale aj idey monarchii západnej a strednej Európy, ktoré výrazne pozmenili neskorší národný charakter a identitu Bielorusov.

Tri delenia Poľska koncom 18. storočia znamenali pre bieloruské obyvateľstvo ocitnutie sa pod patronátom stále silnejšieho Ruského impéria. Cárske Rusko považovalo Bielorusko iba za časť svojho Severozápadného kraja, ktorý obývajú ľudia hovoriaci ľudovým nárečím. Rovnako všetky znaky individuality boli systematicky odstránené, vrátane spomínanej Uniatskej cirkvi, ku ktorej patrila väčšina Bielorusov. Zatiaľ čo zvyškom Európy začala lomcovať vlna nacionalizmu, bieloruské aspirácie ostávali nateraz pochované pod silnou rusifikáciou zo strany ruských cárov. Používanie bieloruského jazyka bolo potláčané na úkor ruského a katolícki veriaci boli značne znevýhodňovaní oproti pravoslávny. z toho dôvodu množstvo katolíkov radšej konvertovalo na pravoslávnu cirkev. Uniatská cirkev bola oficiálne zakázaná v Ruskom impériu v roku 1839 a všetci bieloruskí veriaci tak spadali pod

³² ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOLL, Pavel. *Dějiny Pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-154-9.

³³ Nezamieňať s Rusínmi.

³⁴ Tento jazyk si v Litovskom veľkokniežatstve nakoniec vybudoval status administratívneho jazyka a bol ním až do vzniku Republiky oboch národov (Poľska a Litvy).

³⁵ ZAPRUDNIK, Jan. *Belarus: at the Crossroads in History*. Boulder: Westview Press, 1993. ISBN 978-0-8133-1794-6.

³⁶ Tatári sa usádzali na území Litovského veľkokniežatstva už od začiatku 14. storočia a dodnes na litovsko-poľsko-bieloruskom pohraničí žijú pozostatky moslimských komunít, ktoré sa súhrne nazývajú tatárski Lipkovia (Svanberg, Westerlund, 2015).

³⁷ NOVIK, Jevgenij, KAČALOV, Igor, NOVIK, Natalija. *Istorija Belarusi. s drevnejšich vremen do 2010 g.* Minsk: Vyšejšaja škola, 2011. ISBN 978-985-06-1917-4.

patronát Ruskej ortodoxnej cirkvi. Takisto sa prešlo od používania latinského písma k cyrilike.³⁸

Súčasná koncepcia ponímania Bieloruska a jeho teritória sa po prvý krát objavuje až v druhej polovici 19. storočia. Udalosti posledných dvoch storočí rezultovali u bieloruského ľudu v silný ruský akcent takmer vo všetkých sférach života, ale jasným signálom rozdielnosti medzi Rusmi a Bielorusmi bolo, že Rusko uznalo Bielorusko ako formálne označenie teritória.³⁹ Tento malý obrat nastal až zrušením nevoľníctva v roku 1861.

Už v roku 1862 začal publikovať revolučný vodca Konstanty Kalinowski (biel. *Kastuś Kalinoŭski*) tajné noviny s názvom Sedliacka pravda (biel. *Mužyckaja praŭda*), v ktorej vyzýval Bielorusov k revolte. o dvadsať rokov neskôr sa utvorila bieloruská skupina národného hnutia s názvom Ľudová sloboda (biel. *Narodňaja Vol'ja*), ktorá vo svojom časopise *Homon* už otvorene hovorila o autonómii Bieloruska. V roku 1902 vznikla prvá bieloruská politická strana Bieloruská socialistická strana (biel. *Belaruskaja Sacyjalistyčnaja Hramada*), ktorá sa vzápätí, v roku 1903, premenovala na Bieloruskú revolučnú stranu (biel. *Belaruskaja revaljucyjnaja hramada*). Do konca Prvej svetovej vojny bola táto strana ústredným bodom bieloruského kultúrneho a politického života.⁴⁰

Oproti historickému vývoju v Strednej Európe v prvých dvoch decéniách 20. storočia, bránilo rozvoju bieloruskej identity množstvo faktorov – od počiatkovej spolonizovanej miestnej šľachty, cez asimilačnú a centralizačnú politiku Ruského impéria, malé množstvo Bielorusov bývajúcich v mestských sídlach, až po zaostalú ekonomiku, absenciu univerzít a vysokú negramotnosť. Takisto žiadna z európskych veľmocí nemala záujem na podporovaní rozvoja bieloruskej identity tak, ako tomu bolo napríklad na Ukrajine. Ako dôsledok toho, sa Bielorusko na európskej scéne na začiatku 20. storočia objavilo ako zaostalý región, ktorý nevyvinul dostatočnú angažovanosť v boji za svoju vlastnú nezávislosť po kolapse Ruského impéria v roku 1917.⁴¹

Za turbulentného obdobia, ktoré nastalo koncom Prvej svetovej vojny, bola s výraznou podporou nemeckých okupačných vojsk, 25. marca 1918, vyhlásená Bieloruská ľudová republika⁴². Jej existencia však trvala iba do 2. januára 1919, kedy sa po odchode Nemcov

³⁸ SOLIK, Martin, FIEĽAKOVSKÝ, Ján, BAAR, Vladimír. Belarusian and Ukrainian Autocephalous Orthodox Churches and National Identity: Comparison. *Politické vedy*, 2017, roč. 20, č. 2/2017, s. 116–163. ISSN 1335–2741.

³⁹ IOFFE, Grigory. Culture Wars, Soul-Searching, and Belarusian Identity. *East European Politics and Societies*, 2007, roč. 21, č. 2, s. 348–381. ISSN 1533–8371.

⁴⁰ ZAPRUDNIK, Jan, 1993.

⁴¹ Rozhovor č. 1 (2015): Rozhovor s bieloruským historikom. Minsk, august 2015.

⁴² v literatúre nájdeme aj Bieloruská národná republika. Dnes už funguje iba v exile, pričom jej hlavným centrom je New York. Zaujímavosťou je, že v minulosti nemala svoje centrum len v mestách ako Kaunas, Paríž, či Toronto, ale v rokoch 1923–1945 sídlila aj v Prahe.

chopili vlády komunisti a nahradila ju Bieloruská sovietska socialistická republika. Tá sa však zakrátko, 27. februára 1919, spojila s Litvou, kde vznikla opäť krátkotrvajúca Litovsko-bieloruská sovietska socialistická republika tiež známa pod skratkou „Litbel“.⁴³

Povojnový chaos a občiansku vojnu v Rusku ešte umocnila vojenská intervencia na čele s Poľskom, ktorá v krátkom rozmedzí opäť prekresľovala mapu Bieloruska. Jeho západná časť sa stala súčasťou Poľska, a vo východnej časti sa obnovila Bieloruská sovietska socialistická republika.⁴⁴ Vstúpením do ZSSR v roku 1922 sa socialistická časť Bieloruska rozšírila o ďalšie gubernie. Čoskoro našlo sovietske Bielorusko v ZSSR značnú podporu v rozvoji nielen jeho národnej kultúry, ale aj programu zrýchlenej industrializácie. Založená bola Bieloruská štátna univerzita, Inštitút bieloruskej kultúry v Minsku, či Bieloruská štátna knižnica. Vlna „belarusizácie“ začala rokom 1924 a pokračovala do konca desaťročia.⁴⁵ Nič to však nemení na fakte, že sa zhruba od roku 1930 komunistická časť Bieloruska, tak ako aj iné zväzové republiky, stala obeťou krutých Stalinových čistiek, počas ktorých bola veľká časť politickej a kultúrnej elity presídlená, väznená, alebo fyzicky zlikvidovaná. Nemalý vplyv na vývoj tohto územia mala aj nútená kolektivizácia.⁴⁶

Naproti tomu iný vývoj prebiehal v západnej časti Bieloruska, kde všetky snahy o politickú, alebo kultúrnu autonómiu boli potlačované. Poľské authority po získaní samostatnosti oscilovali medzi centralizovanou a federalizovanou formou vlády, avšak nakoniec prevážil poľský nacionalizmus, a tak nádeje na autonómiu pre východné provincie (vojvodstvá) s prevahou bieloruského a ukrajinského obyvateľstva ostali pochované. Tvrdú polonizáciu sprevádzalo zatváranie bieloruských škôl, inštitúcií a v náboženskej sfére pokusy o rekatolizáciu obyvateľstva.⁴⁷ Tridsiate roky 20. storočia tak znamenali ako pre západnú, tak aj východnú časť Bieloruska pohromu.

A pohroma pokračovala aj naďalej, keď sa po pakte Molotov-Ribbentrop v roku 1939, dostalo pod vplyv Sovietskeho zväzu celé Bielorusko, a to aj vrátane mesta Vilnius, ktoré pre Bielorusov predstavovalo ich kultúrne centrum. Po porušení tohto paktu a napadnutí Sovietskeho zväzu Treťou ríšou, bolo do konca roku 1941 obsadené Nemcami celé Bielorusko. Zaujímavosťou je, že mnoho Bielorusov (zvlášť v západných častiach) okupáciu

⁴³ ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz, 2001.

⁴⁴ Obyvatelia Bieloruska tak žili v rozmedzí rokov 1917 až 1920 až v piatich štátnych zriadeniach.

⁴⁵ MARPLES, David. *Belarus: a Denationalized Nation*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-1-134-41190-0.

⁴⁶ MARPLES, David. Kuropaty: The Investigation of Stalinist Historical Controversy. *Slavic Review*, 1994, roč. 53, č. 2, s. 513–523. ISSN 0037-6779.

⁴⁷ MIRONOWICZ, Eugeniusz. *Białorusini i Ukrajnicy w polityce obozu pilsuczykowskiego*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2007. ISBN 978-83-89190-87-1.

po Stalinových čistkách skôr privítalo.⁴⁸ v školách sa namiesto ruštiny opätovne zaviedla bieloruština, a takisto vznikla Bieloruská autokefálna ortodoxná cirkev, ktorá nebola závislá na Moskovskom patriarcháte.⁴⁹ Počiatkové nadšenie sa však rýchlo zmenilo potom čo Nemci začali vyhladzovať nielen početnú židovskú obec, ale aj samotných Bielorusov. Množstvo z nich prebehlo na sovietsku stranu, alebo do partizánskeho odboja. Vo vojne zahynulo 2,29 milióna obyvateľov Bieloruska (nielen Bielorusov, ale aj Poliakov, Rusov, Židov, a nielen v boji, ale najmä ako civilné obeť), čo predstavovalo až 25,3 % obyvateľstva.⁵⁰ Veľká vojna za nezávislosť preukázala u Bielorusov nielen veľký zmysel pre patriotizmus, ale zrodila takisto hrdinné mýty a historickú pamäť, ktorá je dnes jedným zo základov bieloruskej národnej identity.⁵¹

Ďalších štyridsaťpäť rokov sa stal bieloruský národ súčasťou Sovietskeho zväzu ako socialistická republika, a aj napriek silnej dominancii Ruska a jeho kultúrneho vplyvu si Bielorusi dokázali uchovať množstvo svojich národných rysov. Avšak aj napriek akejsi krátkej kultúrnej renesancii zostala bieloruská národná identita stále nejasná. Sovietska anexia západných častí Bieloruska takisto nezaznamenala zvýšenú vlnu nacionalizmu a odporu voči novému nadriadenému. Sovietska politika ďalej likvidovala akékoľvek nároky na rozvoj bieloruskej národnej identity prostredníctvom náboženskej neslobody a všeobecnej rusifikácie. Všetky tieto faktory viedli k tomu, že sovietsky nacionalizmus nahradil a dostatočne eliminoval ten bieloruský. Koncept „nového sovietskeho človeka“ jednoznačne najviac zvíťazil práve v Bielorusku.⁵² v niektorých ohľadoch však mohlo Bielorusko hovoriť o svojej pozícii v Sovietskom zväze ako o privilegovanej. Ako tretia slovanská krajina (po Rusku a Ukrajine) mal prvý predseda strany svoje miesto priamo v Sovietskom politbyre v Kremli. Bielorusko si získalo reputáciu industriálneho centra, najmä vďaka výrobe poľnohospodárskych strojov a mnohí ho videli ako ideálny model socialistického systému.

Samotný zánik Sovietskeho zväzu nebol jednorazovým procesom, ktorý začal v roku 1989, ale predchádzala mu značná séria udalostí, ktoré sa znásobili nástupom Michaila Gorbačova za generálneho tajomníka KSSZ. Postupom času silneli hlasy v jednotlivých republikách na väčšej nezávislosti od Sovietskeho zväzu. Tieto hlasy prichádzali najmä z Pobaltských štátov, ale určitá vlna nacionalizmu a rebélie sa objavovala aj na Ukrajine,

⁴⁸ Rozhovor č. 2 (2015): Rozhovor s historikom pôsobiacim na Štátnej univerzite v Polocku. Minsk, august 2015.

⁴⁹ SOLIK, Martin, FILAKOVSKÝ, Ján, BAAR, Vladimír, 2017.

⁵⁰ ERLICHMAN, Vadim. *Potery narodonaselenija v XX. veke. Spravočnik*. Moskva: Russkaja Panorama, 2004. ISBN 5-93165-107-1.

⁵¹ MARPLES, David. *Our Glorious Past. Lukashenka's Belarus and the Great Patriotic War*. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. ISBN 978-3-8382-0574-8.

⁵² TSYGANKOV, Andrei, 2001.

v Moldavsku, Gruzínsku, Arménsku a Azerbajdžane. Naopak neaktívne sa prejavovali jednotlivé spoločnosti v stredoázijských republikách a najmä v Bielorusku. Týmto štátom vyhovoval starý systém najmä z hľadiska ekonomického i hospodárskeho, kvôli ich veľkej závislosti od Ruska.⁵³

Po zániku ZSSR sa Bielorusko, podobne ako ostatné nástupnícke štáty, ocitlo v hlbkej ekonomickej kríze. No napriek tomu sa nové elity znovu pokúsili o oživenie národnej kultúry a identity. Ako už bolo naznačené, so začiatkom perestrojky bolo úsilie Bielorusov o budovanie samostatného národa v porovnaní s ostatnými republikami veľmi malé. Ich historická skúsenosť so samostatnosťou bola veľmi krátka na to, aby sa tu adaptovala s tým spojená historická pamäť. Ešte v jeseni 1988 vzniklo politické hnutie Bieloruský ľudový front, ktoré predstavovali najmä skupiny intelektuálnych elít na čele s historikom Zianonom Pazniakom. Spoločne sa zasadzovali najmä o „znovuzrodenie“ samostatného bieloruského národa s historickými tradíciami. Pri „rekonštrukcii“ bieloruskej národnej identity sa opierali o hľadanie „stratenej“ histórie z predimperiálneho obdobia, kde hľadali svoju „zlatú éru“ a funkčnú minulosť, na ktorej sa snažili legitimizovať svoj novovzniknutý štát.⁵⁴ Bieloruský jazyk sa stal jediným oficiálnym jazykom krajiny a učenie o predsovietskom Bielorusku sa stalo hlavnou témou vedeckého aj nevedeckého diskurzu. Obrovský bankrot vízií nastal po nástupe Alexandra Lukašenka k moci v roku 1995, ktorý trvá dodnes.

Psychologická dimenzia národnej identity v Bielorusku

Na rozdiel od iných postsovietskych krajín, v Bielorusku neprebehol proces prechodu od komunistickej krajiny ku národne uvedomelému a demokratickému štátu tak jednoducho. Elena Korosteleva hovorí o „paradoxoch demokracie“ a „paradoxoch bieloruskej identity“, ktoré sú charakteristické pre národný charakter Bielorusov.⁵⁵ v prvom rade je to pomalý prechod k sociálnym a ekonomickým zmenám, alebo slabá masová podpora nacionálne ladenej opozície. Na rozdiel od boja za liberálne slobody dnes Bielorusi uprednostňujú sociálnu a ekonomickú stabilitu. Vytvorili sa tu preto dva nosné koncepty bieloruskej národnej idej, ktoré sú zároveň antagonistické. Tieto dva koncepty sú zároveň kameňom úrazu pri dvoch súperiacich stranách. Zástancami prvého konceptu sú prívrženci súčasného režimu, ktorí sa

⁵³ MEDVEDEV, Roj. *Sovetskij Sojuz: Poslednie Gody Žizni*. Moskva: Izdatel'stvo Vremja, 2006. ISBN 978-5-9691-0859-2.

⁵⁴ SAVCHENKO, Andrew. *Belarus – a Perpetual Borderland*. Leiden: Brill, 2009. ISBN 978-90-474-2794-0.

⁵⁵ KOROSTELEVA, Elena, LAWSON, Colin, MARSH, Rosalind. Introduction Paradoxes of Democratization in Post-communist Belarus. In: KOROSTELEVA, Elena, LAWSON, Colin, MARSH, Rosalind (eds.). *Contemporary Belarus. Between Democracy and Dictatorship*. New York: RoutledgeCurzon, 2003. s. 1–20. ISBN 978-1-135-78948-0.

riadia „oficiálnym“ smerom a na druhej strane spektra stojí opozícia so svojou „nacionalistickou“ predstavou o bieloruskom národe.⁵⁶

Je mnoho rysov, na základe ktorých sa tieto dva smery⁵⁷ odlišujú. V psychologickej dimenzii je to v prvom rade samotné vnímanie národa. Zatiaľ čo nacionalistický prúd zastáva tradičnú etno-nacionálnu teóriu, kde národ tvorí skupina ľudí, ktorá má spoločné národné vedomie a hovorí domácim jazykom, zástancovia oficiálneho prúdu hovoria o jednom bieloruskom obyvateľstve, bez ohľadu na úroveň vedomia, alebo používanom jazyku. Tieto prúdy ďalej rozdeľuje (aj v psychologickej dimenzii) postoj k používaniu národného jazyka⁵⁸, kde jedna strana (nacionalistická) je za striktné používanie bieloruského jazyka, zatiaľ čo druhá strana (oficiálna), vníma jazyk iba ako prostriedok komunikácie, a nie ako jeden z hlavných atribútov národnej identity. Veľmi dôležitou a kontroverznou témou medzi dvoma súperiaciimi prúdmi, je aj vnímanie sovietskeho dedičstva. Nacionalistický prúd toto dedičstvo vníma ako „brzdu“ v ďalšom rozvoji, zatiaľ čo oficiálny prúd ho vníma ako vhodný zdroj pozitívnych myšlienok, ktoré by mali prijať do budúcnosti.⁵⁹ Rozdielnosť sa dá vysledovať aj v zavádzaní jednotlivých smerov do praxe. „Nacionalistický“ smer sa snažil zaviesť prvky národnej identity, po prevzatí moci Bieloruským ľudovým frontom, rýchlo do praxe. Naopak dnes už oficiálny (Lukašenkov) smer umožnil tomuto procesu spontánnu dynamiku.

Názorová odlišnosť v psychologickej dimenzii sa prejavuje aj v používaní národných symbolov. Po zániku Sovietskeho zväzu boli v Bielorusku vzkriesené národné symboly z predsovietskeho obdobia – vlajka s tromi horizontálnymi pruhmi, kde horný a spodný pruh je v bielej farbe a uprostred pruh červenej farby, a znak s názvom Pahoňa (Паго́ня/Паро́ня) zobrazujúci obrneného rytiera na koni. Dnes sú tieto symboly v krajine zakázané, pretože podľa „oficiálneho“ smeru boli používané počas Druhej svetovej vojny kolaborujúcimi organizáciami s nacistickým Nemeckom.⁶⁰ Naopak referendum z roku 1995 boli tieto symboly zmenené za symboly zo sovietskej éry, z ktorých zmizli iba kosák a kladivo. Symboly z obdobia rokov 1991 až 1995 sú dnes znakmi „nacionalistického“ smeru na čele s politickou opozíciou a časťou bieloruskej diaspóry.

„Oficiálny“ smer má podporu nielen v štátnych médiách, ale aj v školských učebniciach, kde stavia hlavne na prvku vlastenectva resp. patriotizmu. Vo svojom výklade

⁵⁶ BEKUS, Nelly, 2010.

⁵⁷ v literatúre nájdeme aj termíny školy, diskurzy, naratívy.

⁵⁸ k jazyku viac v časti Kultúrna dimenzia v Bielorusku.

⁵⁹ TITARENKO, Larissa. Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies*, 2011a, roč. 13, č. 1, s. 11–21. ISSN 0020-8817.

⁶⁰ BYLINA, Vadzim. *White-Red-White Flag: The True Belarusian Symbol or a Sign of the Opposition?* [online] BelarusDigest [cit. 2018-03-20]. Dostupné na internete: <https://belarusdigest.com/story/white-red-white-flag-the-true-belarusian-symbol-or-a-sign-of-the-opposition/>

vlastenectva tu do popredia vystupujú tradičné črty bieloruského charakteru, ako sú tolerancia a pohostinnosť, a tiež rysy, ktoré vznikli v sovietskej minulosti – láske k vlasti, hrdosť na svoju minulosť, či internacionalizmus. Sú to práve všetci obyvatelia Bieloruska, ktorí sú zjednocujúcim prvkom národnej identity.⁶¹ Súčasní Bielorusi sú v „oficiálnom“ smere vykresľovaní ako hrdinský národ, ktorý tvrdo pracuje na budovaní prosperujúcej krajiny. Táto vzbudzovaná hrdosť vytvára dobrý základ pre silné národné sebauvedomenie obyvateľstva. V rámci tohto ideálneho modelu je bieloruský ľud koncipovaný ako homogénna jednotka, v rámci ktorej sú všetci jej členovia (bez ohľadu na etnickú príslušnosť, jazyk, náboženstvo) dobrými pracovníkmi, ktorí dodržia zákony a ctia sovietsku minulosť krajiny.⁶²

„Oficiálnemu“ smeru oponuje „nacionalistický“ smer, ktorý v minulosti reprezentovala najmä politická strana Bieloruský ľudový front, ktorá sa pretransformovala dnes do strany BNF (biel. *Partyja BNF*), alebo ďalšia strana Konzervatívna kresťanská strana BNF (biel. *Kanservatyuna-Chryscijanskaja Partyja – BNF*). V médiách tento smer predstavujú tiež noviny *Naša Niva*, alebo *Svaboda*, za ktorými stoja mnohí bieloruskí intelektuáli, ako napr. Vladimir Orlov, Mikola Jermalovič, či Vasil' Bykau. V psychologickvej dimenzii národného vedomia sa orientujú najmä na bieloruský jazyk a bieloruskú etnicitu, ktorú zastupujú najmä kultúrne symboly (folklór). Dôležitá tu je historická úloha mesta Vilnius, ktoré pred II. svetovou vojnou predstavovalo centrum bieloruskej inteligencie.⁶³

Z politologického hľadiska sa tento smer opiera o antikomunizmus, antikolonializmus a nacionalizmus. Opozícia buduje obraz národa v upriamovaní pozornosti na pocit národnej spolupatričnosti a uvedomenia si svojej národnej jedinečnosti, ktorý sa podobne ako u väčšiny európskych národov najviac začína prejavovať v turbulentnom 19. storočí. Nositeľmi novo vytvárajúcej sa psychologickvej dimenzie, boli v tomto období spisovatelia, básnici, či literáti, ktorých môžeme označiť súhrnným názvom národní buditelia. Spočiatku bola v Bielorusku budovaná najmä katolíckymi intelektuálmi. Nárast etnického, alebo národného povedomia bol na začiatku 19. storočia pre každého úplne novou skúsenosťou. Idea vlastnej bieloruskej identity sa prvýkrát objavuje v prácach profesorov na univerzite vo Vilniuse Jana Barščeuského (v poľskej literatúre Jan Barszczewski) a Jana Čáčota (poľ. Jan Czeczot), ktorý ešte používali poľský jazyk.⁶⁴ Na ich základoch začal stavať Vincent Dunin-Marcinkevič,

⁶¹ Rozhovor č. 3 (2015): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Bieloruskej štátnej univerzite. Minsk, august 2015.

⁶² TITARENKO, Larissa, 2011a.

⁶³ RUDLING, Per Anders. “Unhappy Is a Person Who HAS No Motherland”: National Ideology and History Writing in Lukashenka’s Belarus. In: FEDOR, Julie, Kangaspuro, Markku, LASSILA, Jussi, ZHURZHENKO, Tatiana (eds.). *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*. London: Palgrave Macmillan, 2017, s. 71–106. ISBN 978-3-319-66523-8.

⁶⁴ ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz, 2001.

ktorý s ďalšími spolupracovníkmi na základe prepojenia výskumu folklóru, dovtedajšej literatúry a oficiálnych dokumentov Litovského veľkoveľkostatva, došli k záveru, že Bielorusi majú rovnaké právo na zdedenie kultúrno-historického dedičstva Litovského kniežatstva ako majú Poliaci, alebo Litovčania. Táto idea bola neskôr upravená básnikom Francýšakom Bahuševičom, ktorý v roku 1891 apeloval na svojich krajanov, aby sa uznali za Bielorusov a ich krajinu nazvali Bielorusko.^{65,66} Je však nutné podotknúť, že „oficiálny“ vládny smer nespochybňuje obdobie „národného prebúdzania sa“ druhej polovice 19. storočia. Iba na jeho úkor vyzdvihuje sovietsku minulosť, na ktorej základoch chce teraz stavať.⁶⁷

Teritoriálna dimenzia

Napriek tomu, že teritoriálna dimenzia je u Bielorusov jedna z najdôležitejších, zároveň je aj jednou z najťažšie uchopiteľných. Podstatnou črtou Bielorusov totiž bola dlhotrvajúca absencia zemepisného názvu, ktorý by bol vnímaný ako znak ich kolektívnej identity. Názvy „Bielorusko“, alebo „bieloruský“ sa u väčšiny obyvateľov ustálili až po vzniku Bieloruskej sovietskej socialistickej republiky v roku 1920.⁶⁸ Termín „Biela Rus“ (lat. *Ruthenia Alba*) sa v stredovekých kronikách začal objavovať až koncom 14. storočia, pričom pôvod nie je celkom jasný. Mala predstavovať územie nachádzajúce sa medzi historickým územím Livónska a Moskovským veľkokniežatstvom, pričom zahŕňala mestá Polotsk, Vitebsk, či Mogilev.

Teritoriálna dimenzia, ktorú nadnesene charakterizuje aj láska k vlasti, alebo uvedomenie si svojho regiónu sa tiež odráža v kultúrnom dedičstve, ktoré tu ponechali národní umelci. Jedným z najdôležitejších diel, ktoré charakterizuje bieloruské teritórium je hra *Tutejšja*, ktorú v roku 1922 napísal spisovateľ Yanka Kupala. V tejto hre presne opisuje ráz a krásy bieloruskej krajiny. Táto hra je pre Bielorusov tak výnimočná, že termín „*tutejšja*“ sa v ich terminológii usadil ako vyjadrenie existencie bieloruského obyvateľstva na svojom teritóriu. Voľne by sa dal tento termín preložiť ako „miestni“, alebo „lokálni“ obyvatelia. Tento pojem sa stal takisto symbolom nesúhlasu so silnou rusifikáciou zo strany Lukašenkovej vlády.⁶⁹

⁶⁵ ZAPRUDNIK, Jan. *The Historical Dictionary of Belarus*. Lanham: Scarecrow Press, 1998. ISBN 978-0-8108-3449-1.

⁶⁶ ARMOUR, Ian. a *History of Eastern Europe 1740–1918. Empires, Nations and Modernisation*. London: Bloomsbury Academic, 2012. ISBN 978-1-84966-488-2.

⁶⁷ Rozhovor č. 4 (2015): Rozhovor s predstaviteľom/sympatizantom oficiálneho vládneho diskurzu. Minsk, august 2015.

⁶⁸ IOFFE, Grigory. Understanding Belarus: Belarusian Identity. *Europe–Asia Studies*, 2003, roč. 55, č. 8, s. 1241–1272. ISSN 1465–3427.

⁶⁹ BEKUS, Nelly, 2010.

Turbulentným historickým vývojom sa teritórium Bieloruska vzhľadom na nároky mocností často menilo. Do dnešnej podoby sa ustálilo až v 20. storočí. Významnú geografickú polohu sa snaží využívať aj Alexander Lukašenko vo svojej multi-vektorovej politike. Avšak v prípade vzťahu národnej identity a teritória je nutné zachovať rózne stanovisko, čo je opäť kameňom úrazu v jednotlivých národno-identifikačných smeroch. „Nacionalistická“ škola zažívala svoj najväčší rozkvet v prvej polovici 90.ých rokov, kedy sa snažila zakotviť a legitimizovať bieloruské územie cez vydávanie historických prác potvrdzujúcich dlhoročnú históriu Bielorusov.⁷⁰ Historici začali vydávať práce, podľa ktorých malo historické územie Bieloruska bližšie konexie s európskymi národmi, a na druhej strane spochybňovali historický vplyv Ruska, kvôli jeho dobyvačnej politike. Príkladom takýchto prác môže byť Orlov, Saganovich (2001)⁷¹, Dounar-Zapoľskij (2014)⁷², Saganovich (1995⁷³, 2001⁷⁴), alebo Šybeka (2003)⁷⁵. Kvôli ruskej koloniálnej politike v jeho pohraničných oblastiach bolo bieloruské územie marginalizované a nedostatočne rozvinuté, bieloruská kultúra bola potláčaná, rovnako ako aj národná identita.⁷⁶

Politická opozícia v súčasnosti nepokladá otázku teritória za dôležitú, a skôr sa zaoberá orientáciou Bieloruska v medzinárodných vzťahoch, kde jednoznačne zastáva orientáciu na Európsku úniu. z času na čas zaznieva požiadavka na ruský Smolenský región, ktorý bol pôvodne osídlený bieloruským obyvateľstvom. Je však nutné dodať, že tieto požiadavky majú skôr rétorický charakter a neexistuje žiaden politický program, ktorý by si toto územie nárokoval.⁷⁷

V opozícii k „nacionalistickej“ škole stojí „oficiálna“ vládna škola, ktorej vyčlenenie hraníc štátu vyhovuje a pridržiava sa tak statusu quo. Snaží sa vystupovať priateľsky voči susedným štátom, čo v medzinárodných vzťahoch pramení v tzv. multi-vektorovú politiku, avšak často sa pridržiava Ruska, v ktorom vidí svojho „veľkého brata“. Akademické práce,

⁷⁰ Príkladom môže byť vydanie knihy *Krátky náčrt histórie Bieloruska* (biel. *Karotki narys gistoryi Belarusi*) známeho historika zo začiatku 20.ého storočia Vsevoloda Ignatovskeho (biel. *Usevalad Ignatoŭcki*), ktorej cieľom bolo ilustrovať usadenie sa slovanských kmeňov na dnešnom bieloruskom území a stanoviť tak právo Bielorusov na toto teritórium.

⁷¹ ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz. *Ten Centuries Of The Belarusian History*. Vilnius: Nasha Buduchynia, 2011.

⁷² DOUNAR-ZAPOĽSKIJ, Mitrofan. *Istorija Belarusi*. Moskva: Direkt-Media, 2014. ISBN 978-5-4475-0744-2.

⁷³ SAGANOVICH, Gennadz. *Nevjadomaja vajna: 1654–1667*. Minsk: Navuka i technika, 1995. ISBN 5-3430-1637-5.

⁷⁴ SAGANOVICH, Gennadz. *Narys gistoryi Belarusi ad staražytnasci da XVIII stagoddzja*. Minsk: Encyklopediks, 2001. ISBN 985-6374-34-2.

⁷⁵ ŠYBEKA, Zachar. *Narys gistoryi Belarusi (1795–2002)*. Minsk: Encyklopedyks, 2003. ISBN 985-6599-43-1.

⁷⁶ BOBKOV, Vladimir. Belarus v geopolitičeskom izmerenii. *Belaruskaja Dumka*, 2010, č. 6, s. 48–53. ISSN 0023-3102.

⁷⁷ Rozhovor č. 5 (2017): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Munk School of Global Affairs, University of Toronto. Toronto, júl 2017.

ktoré podporujú tento „oficiálny“ smer majú skôr historický charakter, napr. Jermalovič (2000)⁷⁸, alebo Ulahovič (2001)⁷⁹.

Okrem týchto dvoch hlavných smerov môžeme v rámci teritoriálnej dimenzie identifikovať ešte dva vedľajšie, ktoré sú spojené s dvoma najväčšími minoritami v Bielorusku – s Rusmi a Poliakmi. Tieto minority tvorili podľa posledného cenzu v roku 2009, 8,3 % resp. 3,1 % všetkého obyvateľstva.⁸⁰ Zatiaľ čo časť ruského obyvateľstva zdôrazňuje, že bieloruské územie patrí na základe historického vývoja do Ruska, časť Poliakov naopak tvrdí, že západné časti krajiny patria Poľsku. Opäť je však nutné dodať, že tieto hlasy sú marginálne a bieloruský ľud vníma svoju krajinu skôr ako multi-etnický (resp. multi-kultúrny) štát.⁸¹

Historická dimenzia

Historická dimenzia sa zdá byť v mnohých ohľadoch pre Bielorusov nenaplnená, keďže neexistovali vo vlastnom dlhotrvajúcom štáte. Ako sme už naznačili v teoretickom vymedzení, krátka existencia štátnosti nie je prekážkou k naplneniu historickej dimenzie. Zvlášť keď bieloruský národ (resp. etnická skupina) existovali po boku s inými národmi v rôznych štátnych zariadeniach. Od Litovského veľkokniežatstva, cez Poľsko-Litovskú úniu po cárske Rusko a Sovietsky zväz, patrilo Bielorusom vždy svoje miesto v dejinách týchto štátnych zariadení.⁸² Problematicky vyvstáva až interpretácia hlavných dvoch smerov, ktoré nespochybňujú žiadnu časť dejín bieloruského územia, avšak odlišne k nim pristupujú. Oficiálny vládny koncept dejín výrazne vyzdvihuje ruský vplyv na bieloruskú históriu, a to od spomínaného raného Ruského štátu a jeho vplyvu pravoslávia, cez osvietenské reformy Ruského impéria, až po víťazstvo Sovietskeho zväzu v Druhej svetovej vojne a nasledujúcej vlny zvyšovania životnej úrovne druhej polovice 20. storočia. Naopak negatívne hodnotí vplyv západných elementov (Litovského veľkokniežatstva, Poľsko-litovskej únie).⁸³ Naopak opozičný „nacionalistický“ smer práve vyzdvihuje obdobia raného novoveku, kde dokonca pôsobenie Bielorusov v Litovskom veľkokniežatstve považuje za kľúčové v odlišnosti od

⁷⁸ JERMALOVIČ, Mikola. *Belaruskaja dzjaržava Vjalikea knjastva Litouskae*. Minsk: Bellitfond, 2000. ISBN 985-6576-08-3.

⁷⁹ ULACHOVIČ, Vladimir. Otnošenija meždu respublikoj Belarus i Evropejskim sojuzom: sostojanie i perspektivy razvitiija. *Ekonomičeskij vestnik*, 2001, č. 2, s. 336–347. ISSN 2310-1016.

⁸⁰ NATIONAL STATISTICAL COMMITTEE OF THE REPUBLIC OF BELARUS. *Population Census 2009*. [online], [cit. 2018-02-20]. Dostupné na internete:

<https://web.archive.org/web/20110706163803/http://belstat.gov.by/homep/en/census/2009/main.php>

⁸¹ TITARENKO, Larissa. Belarus – a Land Of Multiculturalism? *Pogranicze, Studia Społeczne*. 2011b, roč. 18, s. 180–198. ISSN 1230-2392.

⁸² ZAPRUDNIK, Jan, 1998.

⁸³ Rozhovor č. 6 (2015): Rozhovor s historikom pôsobiacim na Bieloruskej štátnej univerzite. Minsk, august 2015.

ostatných východných Slovanov. Za jedinečnú udalosť považuje zrod Uniatskej cirkvi, a naopak zabratie bieloruského územia Ruským impériom vníma ako okupáciu.⁸⁴

Moderné národy vyžadujú pre svoju existenciu mýty o minulosti. V prípade Bieloruska sa však už dlhodobo vedú diskusie o pôvode Bielorusov. „Oficiálna“ škola síce považuje Rusko a Bielorusko za súčasť Európy, avšak iba spolu, a nevie si predstaviť Bielorusko v rámci európskych dejín bez Ruska. Verí, že všetky tri východoslovanské kmene (Rusi, Bielorusi, Ukrajinci) majú svoj pôvod v Kyjevskej Rusi, z ktorej sa neskôr, po mongolskom vpáde začali deliť na oddelené národnosti. Pritom je nutné poznamenať, že Rusi mali v Kyjevskej Rusi oproti iným etnikám vedúce postavenie. Opozičná „nacionalistická“ škola naopak odmieta akúkoľvek úlohu Rusov ako „starších bratov“ resp. ako titulárny národ po Kyjevskej Rusi a všetky tri východoslovanské národy vidí ako rovnocenné nástupnícke národy.⁸⁵ „Nacionalistický“ prúd hľadá obraz svojej minulosti v Litovskom veľkokniežatstve, kde práve historickú etapu 16. storočia považuje za „Zlaté obdobie“ svojej histórie.⁸⁶ Dôležitú úlohu v tomto prúde hrá aj činnosť národných umelcov, buditeľov, maliarov, spisovateľov, alebo humanistov. Za najväčších sa v Bielorusku považujú polyhistor Francysk Skaryna (biel. *Francyšak Skaryna*), národný hrdina Tadeusz Kościuszko (biel. *Tadeusz Kasciuszka*), alebo spisovateľ Vincent Dunin-Marcinkievič (biel. Vincent Dunin-Marcinkevič), ktorý okrem svojej činnosti dbali aj na zdôraznenie svojho bieloruského pôvodu.

Samotná Lukašenkova vláda sa v mytológii obmedzuje iba na sovietske obdobie, kde ešte navyše vynecháva dôležité formačné obdobie Litovského veľkokniežatstva, ako aj obdobie poľskej vlády.⁸⁸ Dôležitý akcent sa kladie na symboliku Veľkej vlasteneckej vojny, kde pretrvávajúce a glorifikovanie mýtu bieloruských partizánov znamená, že moderný štát je stotožňovaný najmä s vojenským úsilím proti nacistickej okupácii. Významným medzníkom, kedy Lukašenko stotožnil hrdinské činy Veľkej vlasteneckej vojny s legitimitou národného štátu Bielorusov bol rok 2003. V tomto roku vládne orgány nariadili povinnú výučbu histórie Veľkej vlasteneckej vojny všetkým stredným a vysokým školám.⁸⁹ Aj napriek tomu, že mýtus Veľkej vlasteneckej vojny je najexponovanejšou časťou bieloruskej národnej identity

⁸⁴ Rozhovor č. 7 (2015): Rozhovor s analytikom think tanku Ostrogorski centre. Minsk, august 2015.

⁸⁵ KUZIO, Taras. History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space. *Nationalities Papers*, 2002, roč. 30, č. 2, s. 241–264. ISSN 0090-3923.

⁸⁶ v odborných kruhoch sa stále vedú diskusie o tom, či Bielorusi môžu považovať Litovské veľkokniežatstvo za právoplatného dlhovekého predchodcu dnešného Bieloruska. Je však isté, že hovorovým jazykom Litovského veľkokniežatstva v období pred silnou polonizáciou, bola stará bieluština.

⁸⁷ ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz, 2001.

⁸⁸ MARPLES, David. Are There Belarusians in Belarus? In: BULHAKAU, Valer (eds.). *The Geopolitical Place of Belarus in Europe and the World*. Warsaw: Dom Wydawniczy Elipsa, 2006. s. 175–181. ISBN 978-83-60694-03-9.

⁸⁹ MARPLES, David, 2014.

z pohľadu Alexandra Lukašenka, zároveň sa tu zakrývajú dva podstatné fakty. Prvým je zakrývanie (resp. neotváranie témy) Stalinovho režimu, kde pakt s nacistickým Nemeckom pôsobil ako katalyzátor vzniku Druhej svetovej vojny, a za druhé, je to samotná činnosť bieloruského, protifašistického partizánskeho odboja, ktorý nie vždy pôsobil priaznivo na bieloruských civilistov^{90 91,92}.

Kultúrna dimenzia

Kultúrna dimenzia je rozdelená do mnohých častí. Najviac ju charakterizuje národný jazyk, náboženstvo, či folklór. Ako už bolo spomenuté, od roku 1991, sa bieloruský jazyk opäť dostal do povinnej školskej výučby, do administratívy a všetkých ostatných sfér spoločnosti. Bieloruský ľudový front bol v presadzovaní bieloruského jazyka tak tvrdý, že už od začiatku bol striktné proti bilingválnej edukácii a naopak podporoval nový, moderný vyučovací systém od materských škôl až po univerzity, ktorý by mal byť nedotknutý akoukoľvek ideológiou. Dôraz sa mal klásť na výučbu národnej histórie a jazyka.⁹³

Škrt v belarusizácii obyvateľstva napokon uskutočnil novozvolený prezident Alexander Lukašenko, ktorý v máji 1995 vyhlásil referendum, v ktorom jednou z otázok bolo: „*Súhlasíte so zrovnoprávnením ruského jazyka s jazykom bieloruským?*“ Pri 64,8% účasti voličov sa 86,8 % vyjadrilo za zrovnoprávnenie týchto dvoch jazykov.⁹⁴ Kontroverzné referendum tak ukázalo, aký je záujem používať národný jazyk a aj vďaka podpore zo strany štátu sa v podstate dodnes teší väčšej popularite ruština. Napriek tomu, že bieloruština a ruština sú v Bielorusku z hľadiska práva na rovnakej úrovni, v bežnej komunikácii sa používa hlavne ruština resp. zmiešanina týchto dvoch jazykov *trasjanka*. V roku 1999 sa v Bielorusku uskutočnil prvý cenzus od vzniku samostatnosti, v ktorom sa 81,2 % obyvateľstva identifikovalo ako Bielorusi, zatiaľ čo za Rusov sa považovalo 11,4 % obyvateľstva a za Poliakov 3,9 % obyvateľstva. Posledný cenzus v roku 2009 ukázal, že za Bielorusov sa považuje 83,7 %, Rusov 8,3 % a Poliakov 3,1 % obyvateľstva. Protichodné výsledky cenzu vyšli v otázke používaného jazyka v domácom prostredí. V roku 1999, iba 36,7 % všetkých obyvateľov Bieloruska hovorilo doma bieloruským jazykom a 62,8 %

⁹⁰ Zaznamenané sú aj prepady a okrádanie bieloruského obyvateľstva samotnými bieloruskými partizánmi (Marples, 2014).

⁹¹ RUDLING, Per Anders, 2017.

⁹² WILSON, Andrew. *Belarus. The Last Dictatorship in Europe*. New Haven and London: Yale University Press, 2011. ISBN 978-0-300-13435-3.

⁹³ MARPLES, David. *Belarus: From Soviet Rule to Nuclear Catastrophe*. London: Macmillan Press, 1996. ISBN 978-0-230-37831-5.

⁹⁴ MOSER, Michael. *Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine Under President Viktor Yanukovich (25. February 2010 – 28. October 2012)*. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. ISBN 978-3-8382-6497-4.

hovorilo jazykom ruským. V roku 2009 sa rozdiel ešte viac zväčšil a len 23 % všetkých obyvateľov používalo bieloruštinu v domácom prostredí, zatiaľ čo ruštinu až 70 %.^{95,96} Je nutné podotknúť, že čísla cenzu sú do istej miery skreslené, pretože nepredpokladal existenciu *trasjanky*, a teda je veľká pravdepodobnosť, že najpoužívanejším jazykom v domácnosti v Bielorusku je práve *trasjanka*, a nie čistá ruština, či na druhom mieste bieloruština.⁹⁷

Hlavným problémom jazyka v Bielorusku je jeho extrémne spolitizovanie. Identifikácia s niektorým jazykom okamžite znamená politické klasifikovanie. Ruština je stále vnímaná ako úradný jazyk, zatiaľ čo bieloruština je vnímaná ako jazyk politickej a kultúrnej opozície. „Oficiálny“ smer, ktorý presadzuje ruštinu v oficiálnom styku musí byť chápaný ako politický zámer prezidenta Lukašenka. V polovici 90-tych rokov sa dokonca uvažovalo o splynutí Bieloruska a Ruska v jeden štát (tzv. projekt Sojuznoe Gosudarstvo Rossii i Belarusi, rus. Союзное государство России и Беларуси), pričom by mal Lukašenko veľmi blízko k tomu stať sa aj hlavou destabilizovaného Ruska.⁹⁸ Aj kvôli tomu bolo v krajine referendum o legitimizovaní ruštiny.

Okrem jazyka hrá dôležitú úlohu v národnej identite aj náboženstvo. Pohľad na demografiu relígií v Bielorusku dáva tušiť, že krajina, ktorá je stále spájaná s diktátorským režimom, je kultúrne, či spoločensky veľmi pestrá. Pri počte zhruba 9,5 milióna obyvateľov sa 48,3 % obyvateľov považuje za veriaciach Bieloruskej ortodoxnej cirkvi, 41,1 % je neveriacich, 7,1 % je katolíkov a 3,5 % tvoria spolu ostatné cirkvi a viery, ako napr. protestanti – medzi nimi baptisti, luteráni, či adventisti, alebo aj komunity moslimov a židov. Ak by sme tento počet percentuálne prerátali iba na čisto veriaciach obyvateľov, tak veriaci ortodoxnej cirkvi tvoria až 78,8 % tohto počtu, katolíci 11,1 % a protestantské komunity iba 0,7 % všetkých veriaciach.⁹⁹

Tieto čísla a percentá sú však do istej miery iba relatívnymi ukazovateľmi. Podľa posledného prieskumu agentúry IISEPS vykazuje akási „miera zbožnosti“ opačný trend. Zatiaľ čo prevažná väčšina veriaciach ortodoxnej cirkvi navštevuje kostol a bohoslužby iba niekoľkokrát za rok, alebo nechodí doň vôbec, naopak veriaci katolíckej cirkvi sú v miere

⁹⁵ WOOLHISER, Curt. The Russian Language in Belarus: Language Use, Speaker Identities and Metalinguistic Discourse. In: RYAZANOVA-CLARKE, Lara. *The Russian Language Outside the Nation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014. s. 81–116. ISBN 978-0-7486-6845-8.

⁹⁶ EBERHARDT, Piotr. *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth-Century. Central Eastern-Europe. History, Data and Analysis*. London and New York: Routledge, 2003. ISBN 978-0-7656-0665-5.

⁹⁷ Rozhovor č. 8 (2017): Rozhovor s profesorom súdobej histórie post-sovietskych krajín na University of Alberta. Edmonton, august 2017.

⁹⁸ VASILYEVA, Natalia, LAGUTINA, Maria. *The Russian Project of Euroasian Integration*. London: Lexington Books, 2016. ISBN 978-1-4985-2564-0.

⁹⁹ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF BELARUS. *Religion and Denominations in the Republic of Belarus*. [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné na internete: http://www.mfa.gov.by/upload/pdf/religion_eng.pdf

zbožnosti na vyššej úrovni a protestanti sú v tomto ukazovateli na úplne najvyššej úrovni. Až 63,3 % veriacich protestantov navštevuje bohoslužby najmenej raz za týždeň.¹⁰⁰

Aj napriek tomu, že žiadna z týchto cirkví vyložene nezastáva zásadný politický názor, alebo sa snaží priamo neurčovať smerovanie národnej identity, často to robia nepriamo, a to prostredníctvom používania ruského, či bieloruského jazyka, ale niekedy aj samotnými vyhláseniami na bohoslužbách. Nepriamo ovplyvňujú určovanie národnej identity aj samotní veriaci, ktorí ako svoj štít často využívajú cirkev, ktorej sú príslušníkmi.

Pri ortodoxnej cirkvi, ktorá je najrozšírenejšia môžeme sledovať akési dva prúdy v nazeraní na národnú identitu. Prvý prúd tvoria tzv. rusocentristi, ktorí sa nechcú vzdať prirodzeného a už tradičného podriadenia sa moskovskému centru. Hlavnými znakmi sebaidentifikácie cirkvi, ale aj veriacich sú poslušnosť voči autorite, potreba mať silného vodcu, ktorá sa premieta až do jeho heroizovania, kde každý prejav sebarealizácie, či už v náboženstve, umení, kultúre, literatúre, alebo vede, by mal byť obmedzovaný a vzatý pod prísnu kontrolu lídra. V otázke používania bohoslužobného jazyka sa striktne pridržiavajú ruštiny.¹⁰¹

Druhý prúd tvoria tzv. autokefalisti, z ktorých väčšina pochádza zo západných častí Bieloruska, kde sa najviac hovorí bieloruským jazykom, ktorý považujú za svoj rodný, a preto sa odmietajú vzdať jeho používania. Takisto požadujú väčšiu nezávislosť od moskovského patriarchátu s cieľom viac „belarusionizovať“ cirkev. Hlasy tohto krídla však ostávajú u duchovných a politických elít nevypočítané a ich snahy sú v úzadí iných problémov cirkvi.¹⁰² Bieloruská ortodoxná cirkev sa však teší obrovskej popularite a podpore aj u štátnych predstaviteľov. Sám Lukašenko vyhlásil: „*Bieloruský štát považuje pravoslávnu cirkev za hlavnú ideologickú silu národa a nikdy sme sa od cirkvi neoddelili, pretože štát a cirkev sa zaviazali k rovnakému cieľu*“.¹⁰³

Opačné hodnotové, národno-identifikačné a ideologické smerovanie sledujeme u katolíckej cirkvi, ktorá sa však takisto teší podpore zo strany štátu. Podľa štatistiky Konferencie katolíckych biskupov Bieloruska žije v Bielorusku 1 402 605 rímsko-katolíckych veriacich, pričom zhruba tretinu tvoria etnickí Poliaci a Litvania.¹⁰⁴ Katolícka cirkev

¹⁰⁰ IISEPS. *Religiousness and Morals of Belarussians*. [online]. [cit. 2018-03-08]. Dostupné na internete: <http://www.iiseps.org/?p=1609&lang=en>

¹⁰¹ LASTOŮSKI, Aliaksiej. Russo-Centrism as an Ideological Project of Belarusian Identity. *Belarusian Political Science Review*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 23–46. ISSN 2029-8676.

¹⁰² MITROCHIN, Nikolaj. *Russkaja Pravoslavnaja Cerkov. Sovremenoe Sostojaniei Aktualnie Problemi*. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2006. ISBN 5-86793-324-5.

¹⁰³ BOHDAN, Siarhei. *Orthodox Church is Loosing Belarus*. [online]. [cit. 2018-03-18]. Dostupné na internete: <http://belarusdigest.com/story/orthodox-church-losing-belarus-8036>

¹⁰⁴ CATHOLIC.BY. Statistics. [online] Catholic.by [cit. 2018-03-28]. Dostupné na internete: <http://old.catholic.by/2/en/belarus/dioceses/101095-stat.html>

v Bielorusku samú seba považuje za nositeľa humánnych hodnôt, ktoré podporujú etiku, filantropiu, občiansku spoločnosť, solidaritu voči druhým a citlivosť pri hľadaní spoločných hodnôt. Národné povedomie a identifikácia s národom sú tu vnímané pozitívne. Jej predstavitelia sa nebránia väčšej spolupráci s Európou, či už s historicky blízkymi Poľskom a Litvou, ale najmä s katolíckym centrom vo Vatikáne.¹⁰⁵

Najviac problémov aj s vlastným fungovaním majú protestantské cirkvi, ktorých existencia je ťažko skúšaná politickou mocou. Napriek tomu, že množstvo protestantov v Bielorusku je veľké a stále rastie, vláda, úrady a štátne médiá naďalej odmietajú protestantizmus nazývať „cirkvou“ a vyjadrujú sa o ňom ako iba o „religióznej komunite“, alebo „spoločenstve“. Dôvodom je najmä to, že hoci protestantská tradícia siaha až do obdobia „Zlatého veku“ Bieloruska v 16. storočí, authority ho považujú za nositeľa zahraničného politického a kultúrneho vplyvu. Dokonca aj školské učebnice popisujú protestantskú konfesiu iba ako sektu, ktorá ohrozuje suverenitu bieloruský štát a spoločnosť. Protestanti majú v krajine nedostatok modlitební a kostolov, a preto sa stretávajú na rôznych súkromných stretnutiach. Tento fakt nahráva vládnym autoritám, ktoré ich verejne upodozrievajú, že na týchto stretnutiach predstavitelia cirkvi plánujú spiknutie proti vláde.¹⁰⁶ v otázke národnej identity sa však protestantské cirkvi pridržiavajú bieloruskej tradície s používaním bieloruského jazyka, dodržiavania národných tradícií, kultúry, fungovania národného štátu a nedeliteľnosti jeho územia.¹⁰⁷ Všetky cirkvi spája potreba zmien ich budúceho smerovania. Vzhľadom ku klesajúcemu počtu veriacich Bieloruskej ortodoxnej cirkvi, bude musieť cirkev prehodnotiť svoje proruské tendencie a dať väčší priestor autokefalistickému prúdu. Katolícka cirkev bude musieť rovnako viac presadzovať národné hodnoty ak nechce ostať iba cirkvou poľskej menšiny a protestantizmus sa bude musieť aj naďalej vyrovnávať so svojim zložitým vzťahom s politickými špičkami krajiny.

Trendy v náboženských cirkvách však naznačujú dôležitý fakt, že bieloruský ľud je stále viac pripravený byť samostatnou, zodpovednou, inovatívnou a liberálnou občianskou spoločnosťou, avšak perspektíva politických zmien je zatiaľ v nedohľadne a religiózny faktor na túto úlohu v blízkej budúcnosti určite nebude sám stačiť.

¹⁰⁵ RUDKOUSKI, Pjotr. Religija jak faktor geopolitičnaga samaviznačeniya Belarusi. In: MANAEV, Oleg. *Belarus i bol'shaja Evropa: v poiskach geopolitičeskogo samoopredelenija*. Novosibirsk: Volodei, 2007. s. 209–240.

¹⁰⁶ NOVIKOVA, Lidija. *Sociologija kak sudba...* Minsk: Nacionalnaja Akademiya Nauk Belarusi, 2012. ISBN 978-985-08-1412-8.

¹⁰⁷ Rozhovor č. 9 (2015): Rozhovor s predstaviteľom Bieloruskej evanjelickej reformovanej cirkvi. Minsk, august 2015.

Politická dimenzia v Bielorusku

Z popisu predchádzajúcich smerov, či už „nacionalistického“, alebo „oficiálneho“ je jasné, že v politickej dimenzii sa bude jedna orientovať na „Západ“ resp. sa bude vnímať ako samostatná politická entita bez zahraničného vplyvu, a tá druhá bude jednoznačne politicky inklinovať k Rusku. Paradoxne najviac konzistentný a konštruktívny pohľad na národnú identitu z pohľadu politickej dimenzie dáva momentálne Alexander Lukašenko. Obdobie jeho vlády by sme mohli zaradiť jednoznačne k „proruskej“ orientácii. Jeho myšlienka starého sovietskeho systému, ktoré sa malo po dohode s Borisom Jeľcinom postupne pretaviť do spoločného štátneho zriadenia Bieloruska a Ruska definitívne zlyhala. Preto tu nastal priestor na rekonštrukciu oficiálnej „proruskej“ školy, do ktorej boli doplnené niektoré nosné atribúty opozičnej „nacionalistickej“ školy. V skratke definuje nová „Lukašenkova škola“ národnej identity Bielorusov, ako otvorenú politickú komunitu, ktorá poskytuje kultúrnu a jazykovú rozmanitosť kombinujúcu sa s pravoslávny, katolíckym a sovietskym dedičstvom.¹⁰⁸

Táto zmena nastala po prezidentských voľbách 19. decembra 2010, kedy bezprostredne po oznámení výsledkov volieb, vyšlo do ulíc hlavného mesta Minsk okolo 40 tisíc protestujúcich. Sedemsto z nich bolo zatknutých, a to vrátane niekoľkých žurnalistov a siedmich prezidentských kandidátov. Spontánne protesty nespokojných voličov označila staronová vláda za vopred pripravené spiknutie opozície za pomoci zahraničia.¹⁰⁹ Týmto vyjadrením chcela ospravedlniť tvrdé potlačenie protestov. Na vládu boli uvalené sankcie zo strany Západu, čo ešte viac upevnilo izoláciu krajiny od západnej časti kontinentu.

Aj na základe týchto udalostí musel Alexander Lukašenko reagovať na nespokojnosť občanov a pokles preferencií. Preto prišiel s novým smerovaním štátnej ideológie, ktorej základné piliere nadväzujú na sovietsky republikánsky patriotizmus (dedičstvo BSSR¹¹⁰), ideu vytvorenia sovietskeho človeka (*homo sovieticus*) a hlavne nový prvok lokálpatriotizmu, ako stratégiu vylúčenia akejkoľvek konkrétnej kultúrnej identifikácie.¹¹¹ Tento koncept bol vyvíjaný už začiatkom 90-tych rokov prevažne v dezorientovaných politických kruhoch, ktoré sa snažili adaptovať na novovzniknutú kultúrnu a politickú situáciu.

Na jednej strane v sebe tento koncept skrýva prvky pozitívneho nacionalizmu, kde všetci obyvatelia bieloruského územia sú zahrnutí do bieloruského národa, a to bez ohľadu na

¹⁰⁸ VOLAKHAVA, Liudmila. National Identity Dilemma: the „Who Are We?“ Case of Belarus. *The Annual Language & Politics and Politics of Identity*, 2010, č. 4, s. 31–44. ISSN 1805-3769.

¹⁰⁹ HUMAN RIGHTS WATCH. World Report 2012: Belarus Events of 2011. [online]. Human Rights Watch [cit. 2018-02-13]. Dostupné na internete: <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/belarus>

¹¹⁰ BSSR – Bieloruská sovietska socialistická republika bola zväzovou republikou Sovietskeho zväzu existujúcou v rokoch 1919/20 až 1991.

¹¹¹ KAZAKIEVIČ, Andrej. Concepts (Ideas) of the Belarusian Nation Since Gaining Independence (1999–2009). *Belarusian Political Science Review*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 47–68. ISSN 2029-8676.

ich pôvod, náboženstvo, či kultúru. Bieloruská štátna ideológia zdôrazňuje úlohu tradícií a histórie, pričom často poukazuje aj na slávnu tradíciu Litovského veľkokniežatstva, ktoré malo európsky charakter, a ktorého Bielorusko bolo integrálnou súčasťou. Bieloruské kultúrne hodnoty tu preto naberajú na dôležitosti. V spoločnosti sa začali viac zdôrazňovať etnografické folklórne fenomény, avšak iba niektoré jeho časti ako história, alebo literatúra. Na strane druhej, dôležitý národno-identifikačný fenomén – bieloruský jazyk, býva často označovaný ako prvok nacionalizmu. Do popredia tu vystupuje presadzovanie ruského jazyka, ktorý je základným kameňom kultúrnej kontinuity sovietskej politiky. Sovietizácia a sovietska minulosť sú chápané nie len ako norma, ale ako hodnota, ktorú je nutné uchovať.¹¹² Túto sovietsku kontinuitu môžeme vidieť najmä v sociálnej a ekonomickej sfére. Politický systém BSSR je považovaný za zdroj cenných skúseností a východisko štátnosti.

Ak by sme chceli jednou vetou charakterizovať novú bieloruskú štátnu ideológiu, išlo by o zmes bývalých, európskych kultúrnych tradícií ako folklór, hudba, literatúra, vlastenectvo v protiváhe ku kolektivismu, ruskému jazyku, trpezlivosti, zhovievavosti a vieru v silného lídra. Hlavnou úlohou tejto ideológie bolo ponechať si sympatie starej voličskej základne a príklonom k spomenutým európskym tradíciám si získať nových voličov inklinujúcim k nacionalistickým vlasteneckým tendenciám.

Nová ideológia ešte nabrala na obrátkach a perfektne splnila svoju úlohu po udalostiach na Ukrajine v roku 2014, kedy bieloruský ľud reagoval na anexiu Krymu ešte väčšími sympatiami k bieloruskému prezidentovi. V Bielorusku totiž žije početná ruská menšina, preto tu existovala potenciálna hrozba, že Rusko anektuje niektorú časť Bieloruska, kde žije veľké množstvo ruského obyvateľstva. Taktiež sa jednalo o územia, ktoré boli v rokoch 1924 a 1926 pripojené k BSSR od RSFSR, alebo ďalších sedem obcí, ktoré Nikita Chruščov „daroval“ Bielorusku v roku 1964.¹¹³ Lukašenko však svoj ľud ubezpečil, že v Bielorusku druhý Majdan nehrozí a Bielorusko nie je ruské, ani európske, ale bieloruské.¹¹⁴ Zvýšenie popularity Alexandra Lukašenka v krajine dokladuje aj monitoring agentúry ISEPS News¹¹⁵, kedy po výraznom poklese popularity od konca roka 2010 po prvý polrok 2011 (zo

¹¹² BEKUS, Nelly. Nationalism and socialism: "Phase D" in the Belarusian nation-building. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 2010, roč. 38, č. 6, s. 829–846. ISSN 0090-3923.

¹¹³ GOBLE, Paul. Is There a Khrushchevian 'Crime' in Belarus? [online]. *Euromaidan Press* [cit. 2018-03-26]. Dostupné na internete: <http://euromaidanpress.com/2017/03/09/is-there-a-khrushchevian-crimea-in-belarus-euromaidan-press/>

¹¹⁴ RUSSIA BEYOND. No threat of Maidan-style protests in Belarus, says President Lukashenko. [online]. *Russia Beyond* [cit. 2018-02-13]. Dostupné na internete: http://rbth.com/news/2015/01/29/no_threat_of_maidan-style_protests_in_belarus_says_president_lukashenko_43249.html

¹¹⁵ Agentúra ISEPS News (Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies) je jednou z mála nezávislých agentúr, zaoberajúcich sa verejnou mienkou v Bielorusku, ktorá je uznávaná nielen Lukašenkovou vládou, ale aj opozíciou a Západom.

44,1 % na 26,2 %) zaznamenala jeho popularita enormný nárast (v júni 2015 už mal Lukašenko podporu 40,1 % respondentov).¹¹⁶

Nová štátna ideológia (v literatúre nájdeme aj „soft-belarusionizmus“), mala a má veľký vplyv na obyvateľstvo aj v nahl'adaní na vzťahy s Európskou úniou a Ruskom. Kde jedno spektrum obyvateľstva (prevažne voliči nacionálnej opozície) už netúži toľko po spoločnej budúcnosti s Európskou úniou a druhé spektrum obyvateľstva (proruské) zase netúži po spoločnom štáte s Ruskom.¹¹⁷ Dá sa preto povedať, že Lukašenko zbral vietor z plachiet ako proeurópskej opozícii, tak aj stranám s programom rusocentrizmu, či nacionalizmu.

Záver

Hlavným cieľom príspevku bolo zistiť, ako sa prejavujú hlavné elementy národnej identity v Bielorusku. Medzi hlavné elementy radíme tie, ktoré vyčleňuje Guibernau, a to psychologickú dimenziu, historickú, teritoriálnu, politickú a kultúrnu, kde nám do popredia vystupuje najmä jazyk a náboženstvo.¹¹⁸ Pri skúmaní národnej identity Bielorusov od zániku Sovietskeho zväzu, nám do popredia vystupujú najmä dva kľúčové smery. Prvý nazývame „nacionalistický“, ktorého nosné ideí sú používanie bieloruštiny v oficiálnom aj neoficiálnom styku, spochybňovanie sovietskej minulosti a naopak vyzdvihovanie „Zlatej éry“ Bieloruska zo 16. storočia, vo veciach zahraničnej politiky orientácia viac na Európu, alebo dokonca zastávanie neutrálneho stanoviska. Tento smer dominoval v rokoch 1991 až 1995, kedy ho vystriedala s nástupom Alexandra Lukašenka na prezidentský post vlna rusifikácie. Tento smer v práci nazývame „oficiálny“. Vyznačuje sa orientovaním sa na Rusko, používaním ruštiny v školách a oficiálnom styku, velebenie sovietskej minulosti, pričom zvláštny dôraz sa prisudzuje hrdinským činom bieloruského ľudu počas Veľkej vlasteneckej vojny. „Oficiálny“ smer v Bielorusku dominoval od roku 1995 zhruba do roku 2010, kedy pozvoľne začal preberať niektoré atribúty „nacionalistického“ smeru.

Posledným dôležitým míľnikom v utváraní sa národného povedomia je externý faktor – anexia Krymu Ruskom v roku 2014, kde Lukašenko z obáv pred Putinovou politikou ochrany rusky hovoriaceho obyvateľstva v zahraničí, začal v národnej identite do popredia ešte viac pretláčať bieloruské národné prvky, tentoraz už aj vrátane jazyka. V Bielorusku sa preto začína objavovať aj tretí smer, ktorý by mal byť akýmsi spojením predchádzajúcich

¹¹⁶ IISEPS NEWS. Tabulica 18. *IISEPS News – Analytical Bulletin of Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies*, 2015, roč. 76, č. 2, s. 10.

¹¹⁷ Rozhovor č. 10 (2017): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Munk School of Global Affairs. University of Toronto. Toronto, júl 2017.

¹¹⁸ GUIBERNAU, Montserrat, 2013.

dvoch smerov. V tomto novom smerovaní národnej identity, by ruština mala ostať jazykom v oficiálnom styku a bieloruština kultúrnym jazykom. Ruština by v tomto zmysle mala byť chápaná ako rovnocenné historické dedičstvo Bielorusov po kolonizácii Ruskom.

V každom prípade má bieloruský národ s ohľadom na Guibernaovej teóriu multidimenzionálnej národnej identity na čom stavať. Odpoveď na počiatočnú otázku: „*Kto sú Bielorusi?*“ dáva čiastočne aj David Marples, ktorý odpovedá kto Bielorusi nie sú: „*Bielorusi už nie sú občanmi ZSSR, a to aj napriek niektorým túžobným poznámkam a nostalgii za „červeným domom“.* Bielorusi taktiež nie sú súčasťou Ruska, napriek presadzovaniu historických väzieb. Bielorusko nie je súčasťou Európskej únie, alebo európskych štruktúr (napriek historickým vplyvom Poľska, či Litvy). Bielorusko skôr zaujíma jedinečné miesto na hranici dvoch súperiacich systémov, ktoré stále pretrvávajú napriek ukončeniu Studenej vojny“.¹¹⁹ Bieloruský režim má tak šancu sformovať jedinečnú národnú identitu, ktorá bude rovnomerne rozdelená medzi európsku aj ruskú skúsenosť, pričom by v budúcnosti nemalo prekážať, s ktorým z týchto ekonomických gigantov budú viac spolupracovať.

---

¹¹⁹ MARPLES, David, 2006, s. 176.

Zoznam použitej literatúry

- ANDERSON, Benedict. *Představy spoločenství – Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8.
- ARMOUR, Ian. a *History of Eastern Europe 1740–1918. Empires, Nations and Modernisation*. London: Bloomsbury Academic, 2012. ISBN 978-1-84966-488-2.
- BEKUS, Nelly. Nationalism and socialism: "Phase D" in the Belarusian nation-building. *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 2010, roč. 38, č. 6, s. 829–846. ISSN 0090-3923. DOI: <https://doi.org/10.1080/00905992.2010.515973>
- BEKUS, Nelly. *Struggle Over Identity: The Official and the Alternative "Belarussianness"*. Budapest: Central European University Press, 2010. ISBN 9789639776685. DOI: <https://doi.org/10.7829/9789639776685bekus>
- BOBKOV, Vladimir. Belarus v geopolitičeskom izmerenii. *Belaruskaja Dumka*. 2010, č. 6, s. 48–53. ISSN 0023-3102.
- BOHDAN, Siarhei. *Orthodox Church is Losing Belarus* [online], [cit. 18. 3. 2018]. Dostupné na internete: <http://belarusdigest.com/story/orthodox-church-losing-belarus-8036>
- BOURGEOIS, Daniel, BOURGEOIS, Yves. Territory, Institutions and National Identity: The Case of Acadians in Greater Moncton, Canada. *Urban Studies*, roč. 42, č. 7, s. 1123–1138. ISSN 0042-0980. DOI: <https://doi.org/10.1080/03056240500121123>
- BYLINA, Vadzim. White-Red-White Flag: The True Belarusian Symbol or a Sign of the Opposition? [online] BelarusDigest [cit. 20. 3. 2018]. Dostupné na internete: <https://belarusdigest.com/story/white-red-white-flag-the-true-belarusian-symbol-or-a-sign-of-the-opposition/>
- CATHOLIC.BY. Statistics. [online] Catholic.by [cit. 28. 3. 2018]. Dostupné na internete: <http://old.catholic.by/2/en/belarus/dioceses/101095-stat.html>
- CLARK, J. C. D. National Identity, State Formation and Patriotism: The Role of History in the Public Mind, *History Workshop Journal*, 1990, č. 29, s. 95–102. ISSN 1477-4569. DOI: <https://doi.org/10.1093/hwj/29.1.95>
- DOUNAR-ZAPOŬSKIJ, Mitrofan. *Istorija Belarusi*. Moskva: Direkt-Media, 2014. ISBN 978-5-4475-0744-2.
- EBERHARDT, Piotr. *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth-Century. Central Eastern-Europe. History, Data and Analysis*. London and New York: Routledge, 2003. ISBN 978-0-7656-0665-5. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315704470>
- ERLICHMAN, Vadim. *Potery narodonaselenija v XX. veke. Spravočnik*. Moskva: Russkaja Panorama, 2004. ISBN 5-93165-107-1.
- ETHERINGTON, John. *Nationalism, National Identity and Territory. The Case of Catalonia*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2003. ISBN 978-8-4688-5683-4.
- FILAKOVSKÝ, Ján; BAAR, Vladimír. Homo sovieticus – stále živý ľudský druh. *Geografické informácie*, 2017, roč. 21, č. 1, s. 4–25. ISSN 1337-9453. DOI: <https://doi.org/10.17846/gi.2017.21.1.4-25>
- GELLNER, Ernest. *Nations and Nationalism. Second Edition*. New York: Cornell University Press, 2008. ISBN 978-0-8014-9263-1.
- GILLIS, John. *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press, 1994. ISBN 978-0-691-02925-2.
- GOBLE, Paul. Is There a Khrushchevian 'Crime' in Belarus? [online]. *Euromaidan Press* [cit. 26. 3. 2018]. Dostupné na internete: <http://euromaidanpress.com/2017/03/09/is-there-a-khrushchevian-crimea-in-belarus-euromaidan-press/>
- GOUJON, Alexandra. *Kurapaty (1937–1941): NKVD Mass Killings in Soviet Belarus*. [online]. SciencesPo, 2017 [cit. 1. 11. 2017]. Dostupné z:

- <http://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/fr/document/kurapaty-1937-1941-nkvd-mass-killings-soviet-belarus>
- GUIBERNAU, Montserrat. *The Identity of Nations*. Cambridge: Polity Press, 2013. ISBN 978-07456-2662-8.
- HAMMOND, Phillip E.; WARNER, Kee. Religion and Ethnicity in Late-Twentieth-Century America. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1993, roč. 527, (Máj, 1993), s. 55–66. ISSN 1552-3349. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716293527001005>
- HERB, Guntram; KAPLAN, David. *Nested identities. Nationalism, Territory, and Scale*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, 1999. ISBN 978-0-8476-8467-0.
- HOBBSBAWM, Eric. Language, Culture, and National Identity, *Social Research*, roč. 63, č. 4, s. 1065–1080. ISSN 0037-783X.
- HUMAN RIGHTS WATCH. *World Report 2012: Belarus – Events of 2011*. [online] Human Rights Watch [cit. 13. 2. 2018]. Dostupné na internete: <https://www.hrw.org/world-report/2012/country-chapters/belarus>
- IOFFE, Grigory. Culture Wars, Soul-Searching, and Belarusian Identity. *East European Politics and Societies*, 2007, roč. 21, č. 2, s. 348–381. ISSN 1533-8371. DOI: <https://doi.org/10.1177/0888325407299790>
- IOFFE, Grigory. Understanding Belarus: Belarusian Identity. *Europe-Asia Studies*, 2003, roč. 55, č. 8, s. 1241–1272. ISSN 1465-3427. DOI: <https://doi.org/10.1080/0966813032000141105>
- IISEPS. Religiousness and Morals of Belarussians. [online], [cit. 8. 3. 2018]. Dostupné na internete: <http://www.iiseps.org/?p=1609&lang=en>
- IISEPS NEWS. Tabulica 18. IISEPS NEWS – Analytic Bulletin of Independent Institute of Socio-Economic and Political Studies, 2015, roč. 76, č. 2, s. 10. ISSN 1822-5543.
- JERMALOVICH, Mikola. *Belaruskaja dzjaržava Vjalikae knjastva Litouskae*. Minsk: Bellitfond, 2000. ISBN 985-6576-08-3.
- JOSEPH, John E. *Language and Politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. ISBN 978-0-7486-2453-9. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748624522.001.0001>
- KAZAKIEVIČ, Andrej. Concepts (Ideas) of the Belarusian Nation since Gaining Independence (1990-2009). *Belarusian Political Science Review*, 2011, č. 1, s. 47–68. ISSN 2029-8676.
- KELMAN, Herbert. Nationalism, patriotism, and national identity: Socio-psychological dimensions. In: BAR-TAL, Daniel, STAUB, Ervin (eds.). *Patriotism in the Lives of Individuals and Nations*. Chicago: Nelson-Hall Publishers, 1997, s. 165–189. ISBN 978-0-8304-1410-9.
- KOROSTELEVA, Elena; LAWSON, Colin; MARSH, Rosalind. Introduction Paradoxes of Democratization in Post-communist Belarus. In: KOROSTELEVA, Elena, LAWSON, Colin, MARSH, Rosalind (eds.). *Contemporary Belarus. Between Democracy and Dictatorship*. New York: RoutledgeCurzon, 2003. s. 1–20. ISBN 978-1-135-78948-0. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203220399>
- KREJČÍ, Jaroslav. Ethnic Problems in Europe. In: GINER, Salvador, ARCHER, Margaret (eds.). *Contemporary Europe: Social Structures and Cultural Patterns*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978. ISBN 978-0-7100-8926-7.
- KUZIO, Taras. History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space. *Nationalities Papers*, 2002, roč. 30, č. 2, s. 241–264. ISSN 0090-3923. DOI: <https://doi.org/10.1080/00905990220140649>
- LAITIN, Daniel. Culture and National Identity: 'The East' and European Integration. *West European Politics*, 2002, roč. 25, č. 2, s. 55–80. ISSN 1743-9655. DOI: <https://doi.org/10.1080/713869599>

- LASTOŮSKI, Aliaksiej. Russo-Centrism as an Ideological Project of Belarusian Identity. *Belarusian Political Science Review*, 2011, roč. 1, č. 1, s. 23–46. ISSN 2029-8676.
- MACKEY, Eva. *The House of Difference: Cultural politics and national identity in Canada*. New York: Routledge, 1999. ISBN 978-1-134-67603-3. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203981306>
- MARPLES, David. Are There Belarusians in Belarus? In: BULHAKAU, Valer (eds). *The Geopolitical Place of Belarus in Europe and the World*. Warsaw: Dom Wydawniczy Elipsa, 2006. s. 175–181. ISBN 978-83-60694-03-9.
- MARPLES, David. *Belarus: a denationalized nation*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-1-134-41190-0. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315079271>
- MARPLES, David. *Belarus: From Soviet Rule to Nuclear Catastrophe*. London: Macmillan Press, 1996. ISBN 978-0-230-37831-5. DOI: <https://doi.org/10.1057/9780230378315>
- MARPLES, David. Kuropaty: The Investigation of a Stalinist Historical Controversy. *Slavic Review*, 1994, roč. 53, č. 2, s. 513–523. ISSN 0037-6779. DOI: <https://doi.org/10.2307/2501303>
- MARPLES, David. *Our Glorious Past. Lukashenka's Belarus and the Great Patriotic War*. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. ISBN 978-3-8382-0574-8.
- MEDVEDEV, Roj. *Sovetskij Sojuz: Poslednie gody žizni*. Moskva: Izdatel'stvo Vremja, 2006. ISBN 978-5-9691-0859-2.
- MILLER David. *Citizenship and National Identity*. Cambridge: Polity Press, 2013. ISBN 978-0-7456-2394-8.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE REPUBLIC OF BELARUS. *Religion and denominations in the Republic of Belarus*. [online], [cit. 11. 3. 2018]. Dostupné na internete: http://www.mfa.gov.by/upload/pdf/religion_eng.pdf
- MIRONOWICZ, Eugeniusz. Białorusini i Ukrajíncy w polityce obozu pilsudczykowskiego. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, 2007. ISBN 978-83-89190-87-1.
- MITROCHIN, Nikolaj. Russkaja Pravoslavnaja Cerkov. Sovremenoe Sostojanie i Aktualnie Problemi. Moskva: Novoe Literaturnoe Obozrenie, 2006. ISBN 5-86793-324-5.
- MOORE, David Chioni. Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique. *PMLA*, 2001, roč. 116, č. 1, s. 111–128. ISSN 0030-8129.
- MOSER, Michael. Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine Under President Viktor Yanukovich (25. February 2010 – 28. October 2012). Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. ISBN 978-3-8382-6497-4.
- MYHILL, John. *Language, Religion, and National Identity in Europe and the Middle East*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006. ISBN 978-90-272-2711-9. DOI: <https://doi.org/10.1075/dapsac.21>
- NATIONAL STATISTICAL COMMITTEE OF THE REPUBLIC OF BELARUS. Population Census 2009. [online], [cit. 20. 2. 2018] Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20110706163803/http://belstat.gov.by/homep/en/census/2009/main.php>
- NOVIK, Jevgenij, KAČALOV, Igor, NOVIK, Natalija. *Istorija Belarusi. s drevnejšich vremen do 2010 g.* Minsk: Vyšejšaja škola, 2011. ISBN 978-985-06-1917-4.
- NOVIKOVA, Lidija. *Sociologija kak sudba...* Minsk: Nacionalnaja Akademija Nauk Belarusi, 2012. ISBN 978-985-08-1412-8.
- ORLOV, Vladimir, SAGANOVICH, Gennadz. *Ten Centuries Of The Belarusian History*. Vilnius: Nasha Buduchynia, 2001.
- PAASI, Anssi. Constructing territories, boundaries and regional identity. In: FORSBERG, Tuomas (eds.) *Contested Territory: Border Disputes at the Edge of Former Soviet Empire*. Aldershot: Edward Elgar, 1995. s. 42–61. ISBN 978-1-85278-949-7.

- PAASI, Anssi. *Territories, Boundaries, an Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Chichester: John Wiley & Sons, 1996. ISBN 978-0-471-96119-2.
- PAVLENKO, Anita. Language conflict in post-Soviet linguistic landscapes. *Journal of Slavic Linguistics* 2009, roč. 17, č. 1–2. s. 247–274. ISSN 1543-0391. DOI: <https://doi.org/10.1353/jsl.0.0025>
- PRIZEL, Ilya. *National Identity and Foreign Policy: Nationalism and Leadership in Poland, Russia, and Ukraine*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. ISBN 978-0-511-58292-9. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511582929>
- RUDLING, Per Anders. *The Rise and Fall of Belarusian Nationalism, 1906–1931*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2014. ISBN 978-0-8229-6308-0. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctt1287p7r>
- RUDLING, Per Anders. „Unhappy is a Person Who Has No Motherland“: National Ideology and History Writing in Lukashenka’s Belarus. In: FEDOR, Julie, KANGASPURO, Markku, LASSILA, Jussi, ZHURZHENKO, Tatiana (eds.) *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*. London: Palgrave Macmillan, 2017. s. 71–106. ISBN 978-3-319-66523-8. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-66523-8>
- RUDKOUSKI, Pjotr. Religija jak faktar geapalitičnaga samaviznačeniya Belarusi. In: MANAEV, Oleg. *Belarus i bolšaja Evropa: v poiskach geopolitičeskogo samoopredelenija*. Novosibirsk: Volodej, 2007. s. 209–240.
- RUSSIA BEYOND. No threat of Maidan-style protests in Belarus, says President Lukashenko. [online] *Russia Beyond* [cit. 13. 2. 2018]. Dostupné na internete: http://rbth.com/news/2015/01/29/no_threat_of_maidan-style_protests_in_belarus_says_president_lukashenko_43249.html
- SAGANOVIČ, Gennadz. *Nevjadomaja vajna: 1654–1667*. Minsk: Navuka i technika, 1995. ISBN 5-3430-1637-5.
- SAGANOVIČ, Gennadz. *Narys gistoryi Belarusi ad staražytnasci da XVIII stagoddzja*. Minsk: Encykłapediks, 2001. ISBN 985-6374-34-2.
- SAVCHENKO, Andrew. *Belarus – a Perpetual Borderland*. Leiden: Brill, 2009. ISBN 978-90-474-2794-0. DOI: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004174481.i-239>
- SINDIC, Denis. Psychological Citizenship and National Identity, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 2011, roč. 21, č. 3, s. 202–214. ISSN 1099-1298. DOI: <https://doi.org/10.1002/casp.1093>
- SMITH, Anthony. *Nationalism. Theory, Ideology, History. Second Edition*. Cambridge: Polity Press, 2010. ISBN 978-0-7456-5127-9.
- SOLIK, Martin, BAAR, Vladimír. Krymská anexia a destabilizácia Ukrajiny ako demonštrácia hegemonistického postavenia Ruska? *Střední Evropa – Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 2014, roč. 27, č. 139, s. 25–61. ISSN 0862-691X
- SOLIK, Martin, FILAKOVSKÝ, Ján, BAAR, Vladimír. Belarusian and Ukrainian Autocephalous Orthodox Churches and National Identity: Comparison. *Politické vedy*, 2017, roč. 20, č. 2/2017, s. 116–163. ISSN 1335-2741
- SPIVAK, Gayatri, CONDEE, Nancy, RAM, Harsha, CHERNETSKY, Vitaly. Are We Postcolonial? Post Soviet Space. *PMLA*, 2006, roč. 121, č. 3, s. 828–836. ISSN 0030-8129. DOI: <https://doi.org/10.1632/pmla.2006.121.3.819>
- SVANBERG, Ingvar, WESTERLUND, David (eds.). *Muslim Tatar Minorities in the Baltic Sea Region*. Leiden: Brill, 2015. ISBN 978-90-04-30880-0. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004308800>
- ŠYBEKA, Zachar. *Narys gistoryi Belarusi (1795–2002)*. Minsk: Encykłapedyks, 2003. ISBN 985-6599-43-1.
- ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOLL, Pavel. *Dějiny Pobaltských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-154-9.

- TITARENKO, Larissa. Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies*, 2011a, roč. 13, č. 1, s. 11–21. ISSN 0020-8817. DOI: <https://doi.org/10.2478/v10223-011-0002-4>
- TITARENKO, Larissa. Belarus – a land of multiculturalism? *Pogranicze, Studia Spoleczne*. 2011b, roč. 18, s. 180–198. ISSN 1230-2392. DOI: <https://doi.org/10.15290/pss.2011.18.09>
- TLOSTANOVA, Madina. Postsocialist ≠ postcolonial? On post-Soviet imaginary and global coloniality. *Journal of Postcolonial Writing*. 2012, roč. 48, č. 2, s. 130–142. ISSN 1744-9863. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449855.2012.658244>
- TSYGANKOV, Andrei. *Pathways after Empire. National Identity and Foreign Economic Policy in the Post-Soviet World*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 2001. ISBN 978-0-7425-1672-4.
- ULACHOVIČ, Vladimir. Otnošenija meždu respublikoj Belarus i Evropejskim sojuzom: sostojanie i perspektivy razvitija. *Russkij ekonomičeskij vestnik*, 2001, č. 2, s. 336–347. ISSN 2310-1016.
- UPTON, Anthony. *History and national identity: some Finnish examples*. In: BRANCH, Michael (eds.). *National history and identity, Approaches to the writing of national history in the North-East Baltic region nineteenth and twentieth century*. Helsinki: Finnish Literature Society, 1999.
- VASILYEVA, Natalia, LAGUTINA, Maria. *The Russian Project of Euroasian Integration*. London: Lexington Books, 2016. ISBN 978-1-4985-2564-0.
- VEBER, Václav. Rozpad Sovětského svazu. [online]. *Paměť a dějiny*, roč. 2011/04. [cit. 2. 11. 2017] Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1104/003-016.pdf>. ISSN 1802-8241.
- VERDUGO, Richard, MILNE, Andrew. *National Identity. Theory and Research*. Charlotte: Information Age Publishing, 2016. ISBN 978-1-68123-523-3.
- VOLAKHAVA, Liudmila. National Identity Dilemma: the „Who Are We?“ Case of Belarus. *The Annual Language & Politics and Politics of Identity*, 2010, č. 4, s. 31–44. ISSN 1805-3769.
- WEEKS, Theodore R. *Russification/Sovietization*. [online], [cit. 12. 1. 2017]. Dostupné na internete: <http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/russification-sovietization#Conceptsanddefinitions>
- WILSON, Andrew. *Belarus. The Last Dictatorship in Europe*. New Haven and London: Yale University Press, 2011. ISBN 978-0-300-13435-3.
- WOOLHISER, Curt. 2014. The Russian Language in Belarus: Language Use, Speaker Identities and Metalinguistic Discourse. In: RYAZANOVA-CLARKE, Lara. *The Russian Language Outside the Nation*. Edinburgh: Edinburgh University Press. s. 81–116. ISBN 978-0-7486-6845-8. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748668458.003.0004>
- ZAPRUDNIK, Jan. *Belarus: at the Crossroads in History*. Boulder: Westview Press, 1993. ISBN 978-0-8133-1794-6.
- ZAPRUDNIK, Jan. *The Historical Dictionary of Belarus*. Lanham: Scarecrow Press, 1998. ISBN 978-0-8108-3449-1.
- ŽENKA, Jan, KOFROŇ, Jan. *Metodologie výzkumu v sociální geografii – případové studie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2012. ISBN 978-80-7464148-0.

Dokumenty

- Rozhovor č. 1 (2015): Rozhovor s bieloruským historikom. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 2 (2015): Rozhovor s historikom pôsobiacim na Štátnej univerzite v Polotsku. Minsk, august 2015.

- Rozhovor č. 3 (2015): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Bieloruskej štátnej univerzite. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 4 (2015): Rozhovor s predstaviteľom/sympatizantom oficiálneho vládneho diskurzu. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 5 (2017): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Munk School of Global Affairs, University of Toronto. Toronto, júl 2017.
- Rozhovor č. 6 (2015): Rozhovor s historikom pôsobiacim na Bieloruskej štátnej univerzite. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 7 (2015): Rozhovor s analytikom think tanku Ostrogorski centre. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 8 (2017): Rozhovor s profesorom súdobej histórie post-sovietskych krajín na University of Alberta. Edmonton, august 2017.
- Rozhovor č. 9 (2015): Rozhovor s predstaviteľom Bieloruskej evanjelickej reformovanej cirkvi. Minsk, august 2015.
- Rozhovor č. 10 (2017): Rozhovor s akademikom pôsobiacim na Munk School of Global Affairs, University of Toronto. Toronto, júl 2017.